

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/2 Winter 2016, p. 403-434

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9190>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 26.01.2016

✓ Accepted/Kabul: 15.03.2016

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Samettin GÜNDÜZ –

Doç. Dr. Süleyman DOĞAN

This article was checked by iThenticate.

İMRE KERTÉSZ'İN DÜŞÜNCE DÜNYASI, ROMANLARI VE HOLOCAUST*

*Türkan ERDOĞAN**

ÖZET

Bu makalede Macar yazar Imre Kertész'in düşünce dünyası, romanları ve holocaust bağlamında irdelenmiştir. Çalışmada yazarın bildungsroman türündeki üç ilk romanı; Kadersizlik, Fiyasko ve Doğmayacak Çocuk İçin Dua adlı romanları edebiyat sosyolojisi açısından ele alınmıştır. Romanların içeriği bakımından tematik bir çözümlemenin yapıldığı çalışmada bir yeniden okuma-anlama ve yorumlama çabası olarak nitelenen empati okuma yöntemi kullanılmıştır.

Kertész'in Kadersizlik, Fiyasko ve Doğmayacak Çocuk İçin Dua adlı romanları, kurgu-deneyim ve öz yaşamöyküsü unsurlarından oluşmuş bir metin olma özelliği taşır. Felsefi-sosyolojik açıdan onu ilgilendiren temel soru, Yahudi soykırımının nasıl olduğundan ziyade niçin olduğudur. Auschwitz'i, "marjinal" bir sorun olmaktan çıkartarak "evrensel" bir sorun olarak tanımlama gayreti içerisinde olan yazar, romanlarında bu temel düşüncesini savunur. Kertész, her üç romanında okura gizil bir biçimde "Toplum acaba bireyi yok etme üzerine mi kendini inşa etmektedir?" sorusunu hatırlatma amacını güder. Modernlik ya da modernlik pratiği, ona göre beraberinde eşitsizlikler, bölmelenmişlikler ve toplumsal sefaletleri getirmiştir. Toplumsal var oluş ya da düzen, insan doğasına aykırı toplumsal ilişkileri doğurmaktadır. Kertész'in yazmaktaki temel gayesi, kimliğine ilişkin varoluş mücadelesidir. Kimliğin inşasında bireysel iradenin tayin edici gücüne öncelik veren Kertész, buna engel olucu her türlü diktatöryal düşüncenin ve mekanizmanın da karşısında tavır alır. Bilgi sosyolojisi açısından baktığımızda Kertész'in, romanlarında olgular ve kavramların toplumsal hayattaki çelişkili görünürlüğüne dikkat

* Bu çalışma, 20-24 Haziran 2013 tarihlerinde Budapeşte/Macaristan'da Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu tarafından düzenlenen Uluslararası Türkiye-Macaristan İlişkileri Sempozyumu'nda "İmre Kertész'in Romanlarını Bir Türk Gözüyle Sosyolojik Açıdan Değerlendirmek" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulan ve basılan metnin temel alınarak, yeni-daha kapsamlı bir konu başlığı altında yeniden gözden geçirilerek ek bölümlerin-kaynakların dâhil edilmiş ve genişletilmiş biçimindedir.

* Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, El-mek: terkene@yahoo.com

çektğini belirtebiliriz. Ona göre yaşadıklarımız çoğu zaman bizi “biz” olmaktan yoksun bırakır. Yahudilik kimliğinin toplumsal yaralarına sıklıkla vurgu yapan Kertész, kavramların aldatıcı-oyalayıcı yönüne dikkat çeker. Yazarın, romanlarındaki düşünsel dokunuşlarından anlaşıldığı üzere holocaust, somut bir olgu olarak kavramsal düzeyde Yahudi soykırımını tam anlamıyla karşılayamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Imre Kertész, Holocaust, Roman, Kültürel Travma, Kimlik

IMRE KERTÉSZ’S WORLD OF THOUGHT, HIS NOVELS AND THE HOLOCAUST

ABSTRACT

In this article, Hungarian author Imre Kertész’s world of thought and his novels were analyzed within the context of holocaust. In this study, the author’s first three novels written in Bildungsroman genre, Fatelessness, Fiasco and Kaddish for an Unborn Child, were analyzed from the point of literary sociology. In this study in which a thematic analysis of contents of these novels was conducted, the empathy reading method was used qualified as an effort to reread-understand and interpret.

Kertész’s novels, Fatelessness, Fiasco and Kaddish for an Unborn Child, have the characteristics of a text comprised of elements such as fiction-experience and self-biography. From philosophical-sociological perspective, the essential question to concern Kertész is why the Holocaust occurred rather than how. Attempting to define Auschwitz as “a universal” problem by removing its quality of being “a marginal” problem, the author defends this basic idea in his novels. Kertész, in all his three novels, pursues a goal of reminding his readers latently the question “May the society build itself on the fact of destroying the individual?”. Modernism or the practice of modernism, for the author, has brought in inequalities, segmentations and social miseries. Social existence or order brings forth social relationship against the human nature. The main purpose of Kertész in writing is his the struggle of existence regarding his identity. Giving priority to controlling power of personal will in the construction of identity, Kertész adopts a particular attitude against all types of dictatorial thought and mechanism preventing such construction. Considering from the point of sociology of knowledge, it is possible to note that Kertész draws attention to contradictory appearance of facts and concepts in social life in his novels. According to him, our experiences often deprive us of being “us”. Often emphasizing social wounds of Judaism identity, Kertész draws attention to the direction of deceptive-diverting aspect of concepts. As can be understood from author’s intellectual touches in his novels, the term holocaust, as a phenomenon, cannot literally correspond to the Jewish massacre on a conceptual level.

Turkish Studies

STRUCTURED ABSTRACT

Examples from world literature show a deep relationship between literature and war-holocaust throughout the human history. Novels by people who have experienced war and particular situations in a war (holocaust, mass migration, fires, etc.) and who have been a witness of these incidents can be considered as social documents informing about sociological and historical conditions of such a period. Hungarian Jewish author Imre Kertész's novels can be considered in this context.

In this article, Nobel Prize-winning author, Imre Kertész's world of thought and his novels were analyzed within the context of holocaust. In this study, the author's first three novels written in Bildungsroman genre, *Fatelessness*, *Fiasco* and *Kaddish for an Unborn Child*, were analyzed from the point of literary sociology. In this study in which a thematic analysis of contents of these novels was conducted, the empathy reading method was used qualified as an effort to reread-understand and interpret. Using this method, it has been objected to bring into view the philosophical-sociological meanings in novel. As for monitoring of empathy reading method, two methodological principles in sociological aspects were taken into account. In the first principle, during the phase of reading and interpretation for novels bearing a quality of trilogy, details reflecting the integrity in work-author interaction and passages among novels are taken into consideration. In the second principle, it has been objected to interpret basic elements (place, time, event and people), imaginative usages and metaphorical narrations in novels.

Within the scope of this study, following questions were attempted to be answered: As someone personally experienced the holocaust, what is the place of Imre Kertész in holocaust literature? What are the characteristics of his novels in terms of holocaust literature? Can we consider Imre Kertész's writing purpose as solely writing holocaust to place experienced pains, cruelty and their causes on humanity's memory? What are sociological-historical sources for his writing purpose? What are the imaginative and metaphorical narrations and representation in novels on a sociological ground regarding Auschwitz being one of the deadliest camps in terms of holocaust and where the author also struggled for life?

Acquiring an important place in the world of European literature especially after 1990s, it is possible to introduce Kertész as "an author who breathes through his pen to live a lived life 'again, in his own way'." For Kertész, writing is both an escape, resistance and a salvation. The only power that allows Kertész to survive in the aftermath of holocaust is writing and the act of creating. In our opinion, it is unlikely to understand Kertész's novels and determine their place in European-Hungarian literature without questioning their philosophical-sociological foundations.

Kertész's novels, including *Fatelessness*, *Fiasco* and *Kaddish for an Unborn Child*, bearing autobiographic traces but impossible to be included in autobiographical novel genre, have the characteristics of a text comprised of elements such as fiction-experience and self-biography. Characters in these novel with consciousness of awareness

Turkish Studies

of the age and conditions of society they live in, display resistance as a perpetrator against objective socialization conditions imposed by the system. Such resistance by characters and their efforts to make it meaningful through their lifestyles also symbolize author's point of view. In this respect, author's novels can be included in the genre that points to the intellectual maturity also called as Bildungsroman. Considering superficially, the main theme of author's novels includes experiences in Auschwitz concentration camp, the holocaust and afterwards. Intellectual and emotional residues brought in by Nazi Germany-Hitler's regime and the Communist regime in Hungary in Kertész's life became catalysts that drove Kertész to write novels. Kertész accepts being considered as a "holocaust author" on the condition that the holocaust is acknowledged as both a metaphor for human nature and as the collapse of European civilization. Kertész, in this respect, has an exceptional place in holocaust literature.

Holocaust cannot be degraded into a trauma that is merely attempted to be overcome by Jews. Such a perspective keeps Kertész out of sociological/scientific clarity. Holocaust, beyond being a trauma, is a human tragedy. Holocaust leaves permanent marks for its survivors as a traumatic experience composed of physical and mental threats. Depreciation experience during and after the holocaust and awareness regarding this depreciation would become the driving force in Kertész's authorship career. It can be said that Kertész's articles and translation process towards maintaining his life were effective in development of his philosophical-sociological thought repertoire. Leading figures of French and especially German literature and philosophy, such as Voltaire, Nietzsche, Flaubert, Dostoyevsky, Kafka and Camus were effective thinkers in Kertész's process of maturation.

Adopting an existentialist philosophy, the essential question to concern Kertész is why the Holocaust occurred rather than how. Instead of being in a "witness" role, displaying a "philosopher" behavior in his novels, holocaust and Auschwitz symbolize "the modern" Europe in the author's critical thinking. According to the author aiming at acquiring a new identity over the intellectual destruction of holocaust, the latest version of modernity can be summed up with the crisis of both consciousness and public life. Kertész discusses what cannot be spoken about holocaust and the trauma experienced afterwards in his novels and calls readers to become "active".

The main subject of these three novels from a sociological perspective is to question what are the factors affecting the adaptation process and protagonist's status of disintegration/integration with the society. His novels generally discuss individual's struggle on existing outside the totalitarian order and his/her conscious. Kertész, in his novel, *Fiasco*, dwells upon the fact that literary work is commodified in socialist and totalitarian systems, the author is subjected to alienation by using author's mental labor for the ideology. The problem of reification of culture and literature, according to Kertész, is the most important dialectic element or outcome created by the idea of modern society. For Kertész who opposes to the understanding of moralist-didactic literature, writing and resisting against the idea of totalitarianism are the same in meaning. Holocaust is a personal experience that the author will have to cope with throughout his

Turkish Studies

subjective life, however, in authorship world, this is just a material and a tool. Author's philosophy is a scientific-intellectual value exceeding Auschwitz. In Kertész's three novels, mental suffering in cultural trauma leaves a deep damage for survivors of the holocaust. Being a father "while every place is Auschwitz" means becoming stakeholder of the destructiveness of totalitarianism. In his novel, *Kaddish for an Unborn Child*, male character Character B's reluctance in having a child is the disclosure of holocaust trauma.

The main purpose of Kertész in writing is his struggle of existence regarding his identity. In his novel, *Fatelessness*, in the author's idea questioning themes of identity, fate, selection, freedom and their factual visibilities, fatelessness is -personal- loss of identity, and it appears as a result of the absence of willpower. Giving priority to controlling power of personal will in the construction of identity, Kertész adopts a particular attitude against all types of dictatorial thought and mechanism preventing such construction. In his novel, *Kaddish for an Unborn Child*, in which we come across with traces of an existentialist philosophy and anxiety, pessimism, disgust, mope, ontological mistrust and being deprived of epistemic basis, for an individual rejecting the totalitarian order, this alienation towards the order is equal to a type of resistance and struggle to exist. Meaningful definition of Judaism is determined according to criteria based on individual's selection in either Kertész's ideas and novel characters' subjective world.

Attempting to define Auschwitz as "a universal" problem by removing its quality of being "a marginal" problem, the author continues to defend this basic idea in his novels. There are studies available in European literature specifying him a postmodern writer. However, considering from a sociological perspective, we cannot characterize a thinker or author, who criticizes modernism and age of modernity, as postmodern by reason of their critical stance. Kertész's criticism of latest-modern state of humanity does not make him a postmodern. One can place Kertész to anti-modernist trend, as an author who tries to show how the modern society and its tools with their "divine" role based on the power of the era and rationality cut off people from their nature and make them alienated rather than granting them the freedom. It is possible to evaluate Kertész's novels as a call made towards self-reflexivity of modernity in this context which we consider as closer to intellectual stance of English sociologist A. Giddens and German sociologist U. Beck. Accordingly, modernity should question itself again and a new morals, new set of values and new sense of human-society should be introduced. In this context, one may consider Kertész's novels as cultural antidotes that bear the power to eliminate the barbarism carried by the European culture within.

Keywords: Imre Kertész, Holocaust, Novel, Cultural Trauma, Identity

GİRİŞ

Yazar Tolstoy, Savaş ve Barış romanında insanlığın çelişkiye düştüğü konuların çözümlenmesinin en iyi yolu olarak geçmişin aynası olan tarihe bakılması gerektiğini ileri sürer. Ancak tarihe bakmak yoluyla "geçmiş yeniden gözden geçirilir ve gelecek üzerinden planlar yapılır"

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

(Tolstoy, 2005:65). Çünkü tarih, insanlığın belleğidir. Sosyolojik açıdan Weberyen bir yaklaşımla diyebiliriz ki sosyal bir eylemin anlamı, onun bağlamı ile olan ilişkisine bakmamızı gerektirir. Bunun için ise o eylemin inşa edildiği tarih ve kültür bilgisine ulaşmamız yönetsel bir gerekliliktir. Sosyo-tarihsel bir olay olarak savaş; politik, ekonomik ve sosyo-psikolojik yönleriyle estetik ve edebi bir üslup içerisinde bir insanlık deneyimi olarak romancının perspektifinden okura sunulur. Dünya edebiyatından örnekler, insanlık tarihi boyunca edebiyat ile savaş (konumuz açısından aynı zamanda soykırım) arasında derin bir ilginin-ilişkinin olduğunu göstermektedir. Edebiyat eserleri bize, “savaşların yalnızca cephelerde yapılan askeri çatışmalardan ibaret olmadığını; zafer ve yenilgi dışında acıları, zulümleri, göçleri ve ölümleri ile insanları derinden etkilediğini gösterir” (Duman ve Güreşir, 2009:73). Weberyen bir bakış açısıyla baktığımızda ideoloji ve bilim arasında kesin bir çizgi çizen edebiyat sosyolojisi için edebi eserlerinin “toplumsal doküman değeri”ne (Güllülü, 1988:51) sahip olduğunu belirtebiliriz.

Bizzat savaşı ve savaşta yaşanan tikel durumları (soykırım, büyük göçler, yangınlar vs.) deneyimlemiş, bunların birer tanığı ve gözlemcisi olmuş “sağ kalan” insanların romanlarını yukarıda belirttiğimiz toplumsal doküman değeri bakımından daha müstesna bir yere koyabiliriz. Holocaust edebiyatı bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu makalede edebiyat sosyolojisi açısından Nobel Ödüllü Macar-Yahudi yazar Imre Kertész’in düşünce dünyası, romanları ve holocaust bağlamında irdelenmektedir. Çalışmaya yazarın biyografik izler taşıyan bildungsroman türündeki ilk üç romanı; Kadersizlik, Fiyasko ve Doğmayacak Çocuk İçin Dua adlı romanları dâhil edilmiştir. Aynı zamanda üçlüme niteliği taşıyan ilk üç romanın ortak özelliği, kurgu-deneyim ve öz yaşamöyküsü unsurlarını taşıyan bir metin olmasıdır. Holocaust ve öznel yaşanmışlıklar, üç romanın en temel birleştirici ağıdır.

Romanların içeriği bakımından tematik bir çözümlemenin yapıldığı çalışmada bir yeniden okuma-anlama ve yorumlama çabası olarak niteleyebileceğimiz empati okuma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem kullanılarak romanlardaki felsefi-sosyolojik anlamların görünür kılınması amaçlanmıştır. Empati okuma yönteminin izlenmesinde sosyolojik açıdan iki metodolojik ilke göz önünde bulundurulmuştur. Birinci ilkede üçleme niteliği taşıyan romanları okuma ve yorumlama aşamasında eser-yazar etkileşimindeki bütünsellik ile romanlar arasındaki geçişlerin de yansıtıldığı ayrıntılar dikkate alınmıştır. İkinci ilkede ise romanlardaki temel unsurlar (yer, zaman, olay ve kişi), imgesel kullanımlar ve metaforik anlatımların yorumlanması hedeflenmiştir.

Bizzat soykırımı deneyimlemiş biri olarak Imre Kertész’in holocaust edebiyatındaki yeri nedir? Romanlarının holocaust edebiyatı açısından özellikleri nelerdir? Imre Kertész’in yazmaktaki gayesini yalnızca soykırımı yazıya dökerek, yaşanan acıları, zulümleri ve sebepleri insanlığın belleğine yerleştirmek olarak görebilir miyiz? Yazmaktaki gayesinin sosyolojik-tarihsel kaynakları nelerdir? Holocaust denildiğinde akla ilk gelen ölümcül kamplardan biri olan ve yazarın da yaşam mücadelesi verdiği Auschwitz’in sosyolojik zeminde romanlardaki temsilleri, imgesel ve metaforik anlatımları nelerdir? gibi sorulara çalışmamız kapsamında yanıt verilmeye çalışılmıştır.

Hayatını, romanlarının “hammaddesi” olarak kabul eden Imre Kertész’in gerek düşünce dünyasını gerekse romanlarındaki felsefi-sosyolojik yapıyı kavrayabilmek, ancak onun yaşamı ile ilgili ayrıntıların ve deneyimlerin bilgisine ulaşmakla mümkündür. Bu nedenle çalışmamızın ilk bölümünde gerek yazarın düşünce dünyasının gerekse romanlarının temel yapı unsurlarını oluşturan modernite, biyolojik-kültürel ırkçılık ve holocaust konusu ele alınmıştır. İkinci bölümde ise kültürel travma ve holocaust edebiyatına ilişkin genel bir çerçeve çizilerek holocaustun edebiyattaki yeri ve yarattığı travmanın kültürel boyutuna değinilmiştir. Üçüncü bölümde Imre Kertész’in hayatı ve yazarlık kimliğine dair bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde ise tematik bir çözümmeden yola çıkılarak yazarlık mesleğinin toplumsal boyutları,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

varoluş sorunu ve kimlik düzenleyicileri ile kimliğin edebi üretimdeki rolü ve yansıma biçimleri ele alınmaya çalışılmıştır.

1. MODERNİTE, BİYOLOJİK-KÜLTÜREL İRKÇILIK VE HOLOCAUST

Sosyal dünyayı algılamada bireye bir anlam haritası olarak yol gösteren kültür, farklı kimlik biçimlerinin inşasında yol gösterici olur. Kimliğin temel tanımlayıcı öğeleri olan cinsiyet, ırk, etnisite, din ve ulusal kimlik öğeleri aynı zamanda total kültürü oluşturur, diğer bir deyişle bireyin kültürel yaşam biçimini/hayat tarzını tanımlar. Kültür ve kimlik düzenleyicileri, belirli bir coğrafyada yaşayan bireyin/sosyal grubun başkalarıyla olan ilişki biçimini, düzeyini, içeriğini ve hatta sınırlarını tayin edici kapasitede ve işlerlidir. Kültür kavramı, her zaman “kendi gelişimini etkileyen ilgilerden, çıkarlardan ve ideolojilerden arınık olmayıp onların derin izlerini taşır” (Yüksel, 2014: 493). Kültürün makro-mezzo düzeydeki (ulus, etnik grup, dini grup vs. örgütlenmeler) çıkarlar ve ideolojilerin etkisiyle zaman zaman katı bir içerik sergilemesi, bireyin/sosyal grubun başkalarıyla fiziksel, düşünsel veya maddi uzaklıklarını belirlemesindeki katkısı bilinen bir gerçektir. Bu belirlenimcilik yüzünden insanlık tarihi, “ötekine yaşama hakkı”nın verilmeyişin ve ayrımcılığın yol açtığı büyük felaketlerle doludur denilebilir. Ayrımcılığın en katı biçimlerinden birini oluşturan ırkçılık, tarihsel olarak üç farklı biçimde görülmüştür: “Kölecilik, sömürgecilik ve soykırım” (Özdemirci, 2011:7). Ve Dünya tarihinde soykırım denildiğinde akla ilk, Yahudi soykırımı gelmektedir.

Tarihsel kaynaklar, Yahudilerin insanlık tarihi boyunca farklı dönemlerde ve farklı toplumlarda çoğu zaman dışlandıklarını, ayrımcılığa uğradıklarını ya da baskı gördüklerini göstermektedir. Yahudiler, tarihleri boyunca defalarca yaşadıkları yerlerden sürgüne maruz kalarak göçmüş veya göçürülmüşlerdir. Yahudilerin bu sürgünler neticesinde gerçekleşen yaşayış tarzları onların bir noktada kaderlerini de belirleyen önemli bir husus olmuştur (Erdemir, 2009:46). Diaspora, Yahudiliğin tarihini belirleyen temel karakteristiğidir. Yahudi toplumunun içe dönmük bir kültürel yapıya ve toplumsal bilinç sistemine sahip olmasında en önemli etkenlerin başında dini anlayışları, vatansız oluşları ve sürekli göçe maruz kalmaları gelmektedir. Yahudi kutsal kitabı Eski Ahit, Yahudilerin “üstün ırk” olduğunu öngören birçok belge içermektedir (Sayar, 2000:318). Dinsel açıdan Yahudilerin kendilerini “üstün ırk” olarak görme anlayışları, diğer topluluklarla aralarında belli bir mesafenin olmasına yol açmıştır. Üstün ırk olma düşüncesi, Yahudi toplumunun iç karakteristik yapısını belirlediği gibi dış dünya ile bağlantısını da bilişsel, duygusal, davranışsal ve maddi yönlerden sınırlamıştır. Belirttiğimiz bu hususların Yahudilerin neden sürekli göç ettiklerini ve ayrıma maruz kaldıklarını açıklamada bir anahtar görevi gördüğünü de ayrıca belirtmeliyiz.

Burada irdelediğimiz romanlar açısından üzerinde durulması gereken en mühim husus; Yahudilerin kendilerini yüzyıllar içinde yaşadıkları ulusa/ülkeye bağlı olup olmadıkları ve aidiyet duygusu hissedip hissetmedikleri sorunudur. Yahudilerin etnik ya da dini bir grup olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususu tartışmalı bir konu olup Batı’da üretilen “ırk, din ve kültür” tanımlarından farklılıklar taşımaktadır. Erdemir’e (2009:66) göre bunun sebebi en az 4000 yıllık tarihleri boyunca Yahudilerin kölelik sistemi, anarşik ya da dini yönetimleri deneyimlemiş olmaları, işgallere maruz kalmaları, sürgünlere uğramaları ve diasporalarda gettolar oluşturmalarıdır. Kilisenin dini tutumu ve ticari-ekonomik etkenler/rekabet koşulları sebebiyle tarihin birçok döneminde Hıristiyanlığın merkezi konumundaki Avrupa’da Yahudiler, baskıya maruz kalmışlar veyahut dışlanmışlardır. Formel-örgütsel düzeydeki bu dışlanma ya da ötekileştirme eyleminin başlangıcını onuncu yüzyıllara kadar götürmek mümkündür. Bu yüzyılda mesleki bir birlik haline gelen esnaf ve zanaatkar Hıristiyanların ekonomik ilişkiler alanında Yahudileri dışlamasında dönemin Papası VII. Gregory’nin 1076 yılında yayınladığı bildiri ile Roma İmparatoru Jüstinyen’in Yahudi topluluğa ilişkin dini-karşıt tutumu (Kriwaczek, 2007:120)

Turkish Studies

örnek verilebilir. Nazi Almanya'sının lideri Adolf Hitler'den yüzyıllar öncesinde İmparator Jüstinyen'in Yahudilere karşı sergilediği tutum, nefret söyleminin ilk hareket noktasını teşkil etmiştir denilebilir. Skolastik düşüncenin zamanla etkisi altına aldığı sosyal ilişkiler ağı ve kültürel algı tarzları, Hristiyan halklar ile Yahudiler arasında bir kopukluk yaratır ve anti-semitizmin yayılmasına kaynaklık eder. Yahudiler, 1290'da İngiltere'den, 1306'da Fransa'dan, 1492'de İspanya'dan, 1497'de Portekiz'den çıkarılırlar.16. yüzyılda Almanya, Polonya ve Rusya'da zulme/şiddete maruz kalırlar. 1648-1649 yıllarında ise Ukrayna'da toplu katliamlara maruz kalırlar. Haçlılar Avrupa'da 1096-1099 tarihleri arasında çok sayıda Yahudi'yi öldürür. Aynı yıllarda 1144-1171 tarihleri arasında Avrupa'daki birçok ülkede Yahudi öldürme ritüelleri düzenlenir. Haçlı seferleri boyunca çok sayıda Yahudi kılıçtan geçirilir (Batuk, 2008:174). Pek çok kültür ve uygarlıkla karşılaşan Yahudiler, tarih boyunca Mısır, Babil, Pers ve Yunan gibi eski medeniyetlerin yanında modern Hristiyanlık, İslamiyet, Osmanlı, Rus ve Batı medeniyetlerinden de etkilenmişlerdir. Bu sebeple Yahudiliği ırk, ulus, etnik köken, genetik yapı ya da dini bir sınıflandırmadan ziyade bunların pek çoğunu içeren din merkezli oluşturulmuş bir suni ırk (Erdemir, 2009:66-67) olarak değerlendirmek mümkündür.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere holocaust'un hazırlayan bir ön-tarihsel evrenin varlığından söz etmek mümkündür. Ancak holocaust'un insanlık tarihinde yaşanan önceki katliamlardan/soykırımlardan ayrılan yanı, sahip olduğu "özelliklerde belirgin bir modernlik kokusunun" (Bauman, 1997:121) varlığıdır. Holocaust, kusursuz-modern toplum taslağına uygun bir toplumsal düzeni sağlamaya çalışmak anlamına gelen sosyal mühendisliğin bir ögesidir. Bauman'a (1997:11) göre "Holocaust, salt bir Yahudi sorunu ve yalnızca Yahudi tarihinin bir olayı değildi. Holocaust, bizim modern akılcı toplumumuzda, uygarlığımızın yüksek sahnesinde ve insanoglunun kültürel zaferinin zirvesinde doğmuş ve uygulanmıştır ve bu nedenle toplumun, uygarlığın ve kültürün bir sorunudur." Benzer görüşü dile getiren Enriquez'e göre de Nazi Devleti, Yahudiliğe karşı giriştiği mücadelede modern devletlerin mantığını sonuna kadar götürmüştür. Yahudi soykırımı tesadüfi gerçekleşen, yinelemes bir olay olarak görülemez. Modern toplum paradigmasının önemli öğelerinden biridir (Enriquez, 2004:405-406'dan akt. Yüksel, 2006:225). Holocaust'u başarıya götüren modern Avrupa'nın kurumları ve normlarıdır. The Holocaust as Culture adlı eserinde Imre Kertész'in de ifade ettiği gibi yirminci yüzyıl "herkes tarafından tolere edilen ve mazur görülen ve rutin haline gelinen sistemli, kurumlaşmış alçalma ve öldürme" (Basa, 2005:21) ile anılmaktadır.

Modernizm, genel tanımıyla bir dünya görüşünü ve "içinde yaşadığımız dönemi" temsil ederken modernite ise sosyal bilimlerde 16. yüzyıldan itibaren günümüze kadarki süreci kapsayacak şekilde Rönesans, rasyonalist felsefe ve Aydınlanma yoluyla mutlakiyetçi devletten burjuva demokrasilerine geçişi (Lash, 1994:47) ifade eden bir çağı ifade etmek için kullanılır. Modernite çağının din, felsefe, ahlak, hukuk, tarih, ekonomi ve siyasetin eleştirisiyle başladığını belirten Octavio Paz (1994:89), onun diğer çağlardan ayırt edici niteliğinin "eleştiri" olduğu üzerinde durur. Modern çağın temel fikirleri ve kavramları -ilerleme, evrim, devrim, özgürlük, demokrasi- kaynağını modernitenin eleştirel geleneğinden alır. Onun tespitiyle bu çağda akıl, artık düşünce evleri inşa etmeyi bırakır, kendisi bir metot haline gelir. Öte yandan modernitenin temelini oluşturan değerler ve fikirlerin karmakarışık belirsizliği, onu bir krizler çağına dönüştürür. Savaşlar, devrimler ve katliamlar bu belirsizliğin birer çıktısı olarak karşımıza çıkar. Sosyalizm, Marksizm, 1929'daki büyük ekonomik kriz, I. Dünya Savaşı, Leninizm gibi siyasi-ekonomik değişiklikler ve izm'ler seti birer güç haline gelir ve sonuçta 1930'lu yıllar, bazı toplumlarda görülecek olan "bürokratik totaliter devlet"in (Paz, 1994:93) zeminini hazırlayan etmenlerin rol oynadığı bir döneme tekabül eder. Homojen toplum anlayışının egemen olduğu 20. yüzyılın modern Avrupa'sında kimlik siyasetinin de etkisiyle kültürü-dini farklı insan toplulukları ya da uluslar, "öteki" olarak görülmüş, zaman zaman Batı siyasetinin gözünde Batı'ya karşı bir "tehdit"

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

olarak addedilmiştir. Modern dönemde, özellikle 19. yüzyılın sonunda savaş, “yalnızca karşı ırkı saf dışı bırakarak kendi ırkını güçlendirmenin bir yolu olarak değil, aynı zamanda kendi ırkını yeniden canlandırmanın da bir yolu” (Foucault, 2003:263) olarak kabul edilmiştir. Bu anlayışın tipik temsilcisi olan Nazi yönetimi üstün bir Alman ırkını gerçekleştirmek için Polonya’yı işgal eder. 20. yüzyılın Batı dünyasında Yahudiler, kendi içinde “öteki” olarak algılanan dini-etnik toplulukların başında gelir. Holocaust, Yahudi nüfusunun Alman toplumundan/ulusundan çıkarılmasını amaçlayanın da ötesinde bütünüyle yok edilmesini esas almıştır.

Nazi Almanyası’na kadar gelen süreçte Alman kimliğinin inşasında iki kurucu öğenin varlığından söz edebiliriz: “Saf” Alman kültürü ve “saf” Alman ırkı. Nazi rejimi, bu iki referanstan hareketle “saf” ulusal kimliğini inşa etmeye çalışmıştır. Hitler’in faşist yönetimince Yahudiler’in “öteki” olarak ilan edilmeleri ve soykırımı maruz kalmaları, bu idealin somutluk kazanmasında biyolojik ve sosyo-kültürel bir işlevselliği üstlenmiştir diyebiliriz. Nazizmin bio-iktidar modu, soykırım aracılığıyla biyolojik bir düzenlemeyi esas kılmak suretiyle aynı zamanda “hastalık sebeplerinden” arındırılmış “sağlıklı” bir Alman toplumunu da hedeflemiştir. Çünkü Nazizme göre Alman toplumunun hastalığının temel sebebi Yahudi nüfusunun varlığıdır ve “sağlıklı bir toplum” olmanın temel koşulu ise ancak bu nüfusun “yok edilmesi” ile mümkündür.

Aydınlanma düşüncesinin ve antropoloji teorilerinin gölgesinde başlayan üstün ırk tartışmaları 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve saf (ari) ırk düşüncesiyle temellendirilmiştir. Üstün ırk fikrini temel alan Nazi düşüncesine göre bu ırk “milattan önceki yıllarda Kuzey Almanya ovalarında varlığını sürdürmüş ve hiçbir şekilde özünü” (Kırık ve Arvas, 2014:54) yitirmemiştir. Hitler dönemine gelindiğinde tarihsel olarak sömürgeci olmayan ve hammadde pazarı arayışında olan Almanlar, kendilerine oranla gelir düzeyi ve sosyal refahı daha yüksek düzeyde olan Yahudileri bir “tehlike unsuru” olarak algılamışlardır. Holocaust’un düşünsel zeminini hazırlayan etmenlerden bir diğeri de Alman kültür ve edebiyat ürünleridir. Alman felsefesi ve edebiyatında W.F. Hegel, J.G. Fichte, Heidegger, Wittgenstein gibi önemli düşünürler, üstün ırk fikrinin yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Nazizmin öncesine bakıldığında “Almanların Yahudilere karşı karalayıcı ve şeytani bir edebiyat geleneği”nin olduğunu belirten McCarthy’e (2005:345) göre de Hitler ve yandaşları yukarıda değindiğimiz “uzun bir nefret geleneğinden” yararlanmışlardır.

İrkçılığı siyasi pratiğin etkili bir aracı olarak nitelendiren Bauman’a (1997:90) göre ırkçılık, modern bilimin ilerlemesi, modern teknoloji ve devlet gücünün modern biçimleri olmaksızın düşünülemez. Bu özelliğiyle ırkçılık, kesinlikle modern bir üründür. Modernlik, ırkçılığı olanaklı kılar. İrkçılığı devlet mekanizmalarının içine sokan yeni bir iktidar biçimi olan biyo-iktidarın birdenbire belirmiş olmasını modern devlet anlayışına bağlayan Foucault’nun (2003:263, 260) tespitiyle biyo-iktidar sayesinde ırkçılık “modern devletlerde kendini gösterdiği biçimiyle bu anda yerleşir ki bu da, belirli bir zamanda, belirli bir ölçüde ve belirli koşullarda, ırkçılıktan geçmemiş hiçbir modern devlet işleyişi olmadığını” göstermektedir. Şüphesiz biyo-iktidarın Nazizm’e dönüştürülmesinde modern örgütlenme modeli bürokrasinin/Alman bürokrasinin rolü yadsınamaz. Binlerce kampta ve gaz odalarında disiplinli, düzenli ve hiyerarşik bir yönetim modelinin emir-yetkilerince ölümlerin gerçekleştirilmiş olması, Nazist subayların ve diğer personellerin Nazizm’e “görev odaklı” itaatkâr bir anlayışla bağlanmaları sayesinde mümkün olabilmiştir. Holocaust’u hazırlayan ve mümkün kılan koşullar, modernitenin kendisinde saklıdır.

2. KÜLTÜREL TRAVMA VE HOLOCAUST EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

Holocaust edebiyatının kaynakları, II. Dünya Savaşı ve holocaust’u işleyen edebi eserlerden (şiir, öykü, tiyatro, özellikle de hatırat ve roman) oluşur. Savaşlar ve soykırımlar, kolektif ya da bireysel nitelikte travmalarla sonuçlanabilmektedir. Büyük çöküntülere ve acılara sebebiyet veren her savaş ve soykırım, edebiyata kendini bir şekilde yazdırabilmiştir. Travmanın

Turkish Studies

kültürel sürekliliğinde ve zihinsel acının canlı kılınmasında şüphesiz holocaust edebiyatı, savaş edebiyatında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Büyük travmalar yaşayan insanlar, olayların hemen ardından şahit olduklarını olağan olaylarmış gibi seri ve hissiz anlatıp kurtulmayı, yani ilelebet susmayı yeğlerler. Çağı aktaran/çağa tanık edebi eserleri de biraz bunu yapar (Ceyhan, 2009:1810). Dünya geneline bakıldığında holocaust yazarlarının “birbirini izleyen kuşakları facia ile mücadele etmek, onu anlamak ve onunla uğraşmak çabasında olmuşlardır” (İsmayilov, 2015:122). Kültürel travma, travmaya maruz kalan grubun sosyal dokusundaki yırtılmalara ve onunla başa çıkmak için gerek travmaya maruz kalanlarca gerek ‘öteki’lerce kullanılan süreçlere işaret eder. Travmatik olan, yırtılmanın kendisinden ibaret değildir. Zira yırtılmanın inkârının, unutulmasının veya bir kenara bırakılmasının talep edilmesi de acı vericidir (Çelebi, 2001/2002:346).

Günümüze kadarki süreçte sosyoloji bilimi, kültürel travma konusunu farklı konular bağlamında ele almıştır. “Anomi, uygarlık yetersizliği, sosyal sürtüşme, güvensizlik, ortak suçluluk duygusu, ortak utanç, kimlik bunalımı, krizlerin haklılaşması, kültürel boşluk” (Çevik, 2005:49) gibi konu başlıkları savaş, terör, zorunlu/zorlayıcı kitlesel göçler, soykırım, ekonomik krizler-bunalımlar ve kamu politikaları, siyasal rejim krizleri, devrimler irdelenirken gözönünde bulundurulmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında bilimin kurumsallaşması, modernizmin öz eleştirisi, fail-yapı diyalektiği, kimlik siyaseti gibi mikro-makro düzeydeki sorgulamalara paralel şekilde kültürel travma konusu başlı başına bir sosyolojik olgu olarak Batı sosyolojisinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu alana katkı sağlayan iki önemli isimden biri N. Smelser, diğeri ise J. Alexander’dır.

N. Smelser, kültürel travmayı şu şekilde tanımlamıştır: “Kızgınlık, öfke, intikam, suçlama gibi negatif duygularla yüklü, yok sayılması mümkün görülmeyen, yaşanmadığı düşünülemeyen, kolektif bilinçte yer etmiş, topluluğun varlığını tehdit ettiği veya topluluğun bir veya daha çok temel kültürel değerlerini çiğnediği kabul edilen bir olay veya durumu işaret eden, grup üyelerince açıkça inanılan ve doğru olduğu kabul edilen bir hatıradır” (Çelebi, 2001/2002:345). N. Smelser, yaşanmış bir gerçekliği esas alarak travmayı tanımlamıştır. Buna karşılık travmanın inşa sürecine odaklanan J. Alexander ise, onun hem deneyimlenmiş hem de hayali olma niteliğini dikkate alarak daha geniş bir tanım ortaya koyar.

Holocaust’u bir kültürel travma örneği olarak nitelendiren Amerikalı sosyolog J. Alexander’a göre “kültürel travma, belli bir topluluğun üyeleri, onların grup bilinçleri üzerinde silinmez işaretler bıraktığı, onların hafızalarını sonsuza kadar şekillendiren ve onların gelecek kimliklerini kökten ve geri dönüşümsüz bir biçimde değiştiren korkunç bir olayın yaşandığını düşündükleri zaman ortaya çıkar” (Alexander, 2012:1). Kültürel travma, başlı başına toplumsal değişimin varlığı anlamına da gelebilir. Travmatik olay, onu deneyimlemiş bireyin ya da etnik-dini grubun başkalarıyla/ötekilerle olan ilişkisini, mütekabiliyet bağlamında yeniden gözden geçirme fırsatını verir. Holocaust edebiyatı, kültürel hafızayı canlı tutma ve Yahudi kimliğini inşa etme işlevlerini üstlenmek suretiyle kültürel travmanın kuşaklararası sürekliliğine de kaynaklık etmiştir. Ontolojik ya da ahlaki bir yargıya dayanmak yerine sosyolojik çözümleme yöntemiyle epistemolojinin gereğine dikkat çeken Alexander (2004:1), kültürel travmayı toplum tarafından inşa edilen bir olgu olarak tanımlar. Ona göre sosyolojik bir kavram olarak kültürel travma, günümüz toplumlarının süreç ve yapılarının çözümlenmesinde işe yarayacak olan empirik bir model için de işlevsel bir rol oynayabilir.

İnsanoğlunun büyük başarılarını simgeleyen ve göz kamaştırıcı bir atılım olarak görülmekle birlikte modernite çağı aynı zamanda büyük acıların, insanlık trajedilerinin yaşandığı bir zaman dilimidir. Büyük savaşlar ve soykırımların sonucunda büyük yığınlar bu dönüşümün kurbanı olmuştur (Şaylan, 1999:90). Modern çağda nedenleri ve sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde II. Dünya Savaşı’nın birçok ülkede yarattığı sosyal değişikliklerin büyük

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

ölçüde kültürel travmaya yol açtığı bilinen bir gerçektir. Travmayı deneyimleyen sosyal grupta ya da bireyde kuşku, ümitsizlik, güvensizlik, kaygı hissi hâkimdir. Travmaya neden olan olgu 'beklenmedik bir anda' acılı, olağandışı ve şok edici bir etkiyle 'bozulmaya' ve 'radikal değişikliğe' (İsmayilov, 2015:111) sebep olabilmektedir. "Eskinin külleri üzerine yeni bir dünya inşa etmek konusunda bilinçli olarak önderlik yapan savaş sonrası uluslarda yer alan birincil-kariyer grupları üzerinde" deneysel bir çalışma yaptığını ileri süren Alexander (2002:26), çalışmasında Yahudi olan ve olmayan bireylerden müteşekkil sosyal grupları karşılaştırmıştır. Burada onun üzerinde durduğu esas nokta; kültürel travmanın kurbanlar için ne anlama geldiği ve bu travmaya tanık olanlar/izleyenler için ise ne anlama gelmediği sorusudur. Nazi-karşıtı mücadelelere kendini adayan grup üyelerinin çoğu ABD'inde anti-semitizme karşı bir tavrı benimsemişlerdir. Sözkonusu deneysel çalışmada "sadece holocaust'a değil savaş sonrasında Nazi ve benzeri kirliliklerin de arınması" gerektiği düşüncesi vurgulanmıştır. Buradan yola çıkarak ahlaki evrenselliğin gereğine dikkat çeken ve küreselleşmenin yeni ahlaki değerler inşa ettiğini vurgulayan Alexander'a (2002:59) göre ahlaki evrensellik, kültürel travmayı inşa eden sosyal süreçlere dayanır. Her toplumun tarihsel deneyimlerine bağlı olarak kültürel travmaya bakışı farklılıklar taşır. Örneğin Japonya gibi batılı olmayan toplumlar, holocaust'u bilmeyebilir. Kültürel küreselleşme sayesinde batılı olmayan toplumlar, holocaust'a dair bir farkındalık geliştirme olanağına sahip olmuşlardır. Öte yandan holocaust, Yahudi kimliğinin inşasında ve İsrail Devleti'nin kuruluşunda nasıl etkili olduysa aynı şekilde Hiroşima olayı da Japonya'nın kalkınmasında itici bir güce dönüşmüştür. Özetle "kültürel travma toplumlar için işlevsel sonuçlar yaratmaktadır" (Alexander, 2002:59).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi holocaust'un, Yahudi tarihinde ve edebiyatında bir ulusal anlatıya dönüşerek, siyasal-kültürel kimliğin biçimlendirilmesinde ve ulus-devletin inşasındaki rolü yadsınamaz bir gerçektir. Modern toplumlarda önemli ideolojik aygıtlardan biri olarak edebiyat, sahip olduğu toplumsal işlevleri sayesinde hem "kültürler arası ontolojik ve epistemolojik ayrımın üreticisi" (Kırık ve Arvas, 2014:62) hem de kimlik inşa edici/kurucu bir rol üstlenmiştir. Edebi eserde mekânı, içinde yaşadığımız koordinatlar olarak tanımlayıp sosyal, siyasi, ideolojik, psikolojik vd. özellikleriyle birlikte ele almak ve bu verileri yazarın 'hayat coğrafyası', 'zihin haritaları' ile birleştirmek okura yeni ufuklar açmaktadır (Kefeli, 2009:429). Holocaust anlatısında özellikle Auschwitz-Birkenau kampı, soykırımdan sağ çıkmış edebiyatçıların (bu olayı anlatmayı-paylaşmayı tercih edip sonrasında yazarlar da dâhil) hayat coğrafyasının merkezini uzunca bir süre temsil etmiştir. Kolektif travmanın bireyler arasında paylaşımında ve inşasında edebiyat kurumu/edebi eserler, travmatik olayı hafızada canlı tutma, farkındalığını arttırma ve daha çok sayıda bireyin içselleştirmesini sağlama gibi toplumsal işlevleri üstlenebilmiştir. A.G. Neal'in "psikolojik modernlik" adını verdiği olgudan yola çıkarak edebiyatın da tıpkı "kitle iletişim araçlarında olduğu gibi insanların deneyimledikleri olaylardan çok daha fazlası hakkında farkındalıklarını" (Neal, 1998:16'dan akt. İsmayilov, 2015:112) genişlettiğini söyleyebiliriz.

3. IMRE KERTÉSZ'İN HAYATI VE YAZARLIK KİMLİĞİNE DAİR

Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 9 Kasım 1929 tarihinde Budapeşte'de dünyaya gelen Macar yazar Imre Kertész (2010:28), Dosya K. adlı eserinde ailesinin kökeni ile ilgili olarak "Bildğim kadarıyla atalarım Yahudi dininden, asimile olmuş basit kişilermiş, bir kısmı da köylüymüş" bilgilerine yer verir. Fakir bir Yahudi köylüsü olan büyükbabasının asıl adı Klein'dır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce soyadını Macarlaştırmış olan büyükbaba Adolf Kertész'in neden bu soyadını aldığı, Imre Kertész'in kendisi de bilememektedir.

Macaristan'ın Almanlar tarafından 19 Mart 1944 tarihinde işgal edilmesinden sonra ondört yaşını dolduran her gencin ya tasdikli bir işyerinde çalışması ya da kendisi için bulunan işi kabul etmesi mecburiyetinin getirilmesi üzerine Kertész, kendisi için önerilen işi kabul eder ve Csepel'de,

Turkish Studies

Shell petrol rafinerisinde çalışmaya başlar. Bu sırada Almanlar, Birkenau'daki krematoryumu büyütme ve Macaristan'dan toplatılacak Yahudilerin getirilmesi için yeni demir yolları döşemeye başlar. Dosya K. adlı eserinden öğrendiğimize göre Macaristan Yahudi Konseyi, Macaristan Yahudi kabilelerinin karşılanmasına ilişkin hazırlıkları içeren “Vrba Raporu”nunun içeriğini saklamaya karar verir. 1943 yılında savaşın baskısını ağır hissetmeyen Macar Yahudilerinin kendilerini “ayrıcalıklı bir konumda” hissetmeleri, Kertész (2010:21)'in deyişiyle Macar Yahudilerini körleştirir. Kısa bir süre sonra 1944 yılında gerçekleşen Jandarma darbesi ile sarı yıldızlı Macaristan Yahudileri kabileler halinde Almanya'ya sürülmeye başlanır. Kendisinden önce anneanesi, dedesi ve babası Auschwitz toplama kampında (Nazi işgali altındaki Polonya'da yer alan kamp) öldürülen Kertész, aynı yılda henüz on beş yaşında iken 17 iş arkadaşıyla birlikte Auschwitz'e hayvan vagonlarında götürülür. Çalışmamıza dâhil ettiğimiz ilk romanı Kadersizlik'te Kertész, yıllar sonra gerçek yaşamöyküsünden aktardığımız bu bilgilerin önemli bir bölümüne - romanın kurgusu elverdiğince- ayrıca yer verir.

II. Dünya Savaşı, insanlık tarihinde küresel düzeyde gerçekleştirilen bir savaş olmanın da ötesinde Batılı devletlerin, siyasi-merkezi güç olma yolunda teknolojik ilerlemenin ve bilimsel birikimin gücünden yararlandığı, ilk defa nükleer silahları kullandığı bir savaş olma özelliğine sahiptir ve bu yönüyle önceki savaşlardan ayrılmaktadır. 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'yı resmen işgal etmesi üzerine II. Dünya Savaşı fiilen başlamıştır. İşgalin çok öncesinde savaşa hazırlık sürecinde Nazi rejimi sistematik bir politika izlemek suretiyle ülkenin birçok bölgesinde farklı amaçlara hizmet edecek şekilde kamplar kurmuştur. Kırık ve Arvas'ın (2014:57) aktardığı bilgilere göre Nazi Almanyası'nda 1933-1940 yılları arasında aşağı yukarı 20.000 kamp kurulmuştur. Kamplar kendi içlerinde de sınıflara ayrılmaktadır. Bu kampların bir kısmı çalıştırılma kampı, bir kısmı imha kampı, bir kısmı da geçici kamplardır. Almanya'da kamplara öncelikli olarak alınanlar Alman komünistler, sosyal demokratlar, eşcinseller ve çingeneler olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve tüm dünya geneline yayılmasıyla birlikte Polonya'da Alman baskısı derinden hissedilmiş, Almanya'nın işgalinin hemen ardından Yahudiler için zorunlu çalışma kampları ve imha kampları (gaz odaları) oluşturulmuştur. Çalışmamıza konu edindiğimiz Kertész, romanlarında kendisinin de 1 yıl kadar yaşam savaşı verdiği “sert/ölümcül” kamplardan biri olan Auschwitz kampından sıklıkla söz eder.

İnsanın yeryüzündeki yaşamı geniş ölçüde zaman içinde ve içinde yaşadığı fiziki çevrenin özellikleriyle biçimlenir. Buradan bakıldığında özellikle gerçeklikten yola çıkan yazarlar için, coğrafya bir mekân olmanın yanı sıra bir karakter, bir roman kişisi olarak da işlenebilmektedir. (Kefeli, 2009:425, 429). Aynı şekilde Kertész'in düşüncesinde Auschwitz bölgesi, bir kamp olmanın ötesinde modern düşünceyi/modernizmin gerekçeliklerini temsil eden simgesel bir öğedir. Basa'nın (2005:11) deyişiyle Auschwitz, “Nazi veya Komünist sistemdeki tüm kampları kucaklayanın ötesine geçen” bir kavramdır. Yazarın yaşam dünyasının bütünselliğini zedeleyen, kültürel kırılmalara yol açan Auschwitz ve holocaust, onun zihin coğrafyasında değişmez bir mekân, bir “yıkıcı-yeniden yaratıcı” öge olarak ayrıcalığını hep koruyacaktır. Auschwitz ve holocaust, Kertész'in yazarlığında temel katalizör olma işlevini görür.

Auschwitz toplama kampından sonra o dönemde, 1944-1945 yıllarında “yumuşak” kamplar arasında sayılan Buchenwald'e gönderilen Kertész, 1945 yılında özgürlüğüne kavuşur. Budapeşte'ye dönen Kertész, Szikra adlı gazetede bir müddet gazeteci olarak çalışır, 1948 yılında yeniden okuluna döner ve ortaöğrenimini tamamlar (Ogan, 2006). Bu süre zarfında Komünist Parti'ye girer. Komünizme ilgi duyduğu yıllar aynı zamanda bir din alanı olarak Yahudiliği sorguladığı yıllardır: “Dar anlamda ‘Yahudi’ ilkelerini bir türlü benimsemiyordum. Siyonizm beni çekmiyordu, kişinin kendisine acımasından nefret ediyordum, din ise beni ilgilendirmiyordu, herkese antisemitist olup olmadığı kuşkusuyla bakılması beni kızdırdı. Bu durumda en çekici çözüm, gerçekten de sınıfsız bir toplumdu” (Kertész, 2010:83). Kertész, 1948 yılında Világosság

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

gazetesinde yazmaya başlar. Kısa bir süre sonra adı değiştirilen Világosság gazetesi, Komünist Parti'nin yayın organına dönüşür ve adı, Sovyet modelinden alınarak Esti Budapest olarak değiştirilir. “‘Dönüşüm yılı’ denen 1948 yılından sonra terör başlayınca kendi isteğimle, kendi irademle yanlış tarafa düştüğümü dehşetle fark ettim” diyen Kertész (2010:79), Parti'den ayrılır, sonrasında ise çalıştığı gazeteden atılır. İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş döneminde sanatçının misyonu, karşıt kampların siyasal içerikli yönlendirmeleri ile tanımsal özelliğini yitirmiş; ortaya kaba baskılar çıkmıştır. Buna göre sanatçının partinin denetimi altında sanat yapıtları üretmesi gerekmektedir; çünkü kapitalizmden sosyalizme geçiş işi ‘devrimci partiye’ aittir (Şaylan, 1999:72). Holocaust ve sonrasında iki totaliter sistemin baskı ve dayatmalarına karşı yaşam mücadelesi veren Kertész, kendine özgür bir dünya kurma savaşımı verme sürecinde kendi sanatsal misyonunu özgürce ifade etme arayışlarına girer. Nitekim 2013 yılında Luisa Zielinski ile yaptığı bir söyleşide Kertész, yazmaya yol açan temel etkenlerin “iki totalitarizm” (Nazi Almanyası-Hitler rejimi ve Macaristan Komünist rejimi) döneminde yaşanılanlar olduğunu ifade etmiştir: “Komünist yılların baskıcı ortamı, yapmak istediğim şeyi gizlememi gerektiriyordu. (..) Ama bir roman yazmak istediğimi baştan beri biliyordum. Cümleler döktürmek istediğimi biliyordum. Ve beni her şeyden çok ilgilendiren, gerçekliğini sözcüklere dökmek çok zor olduğu, içinde yaşadığım totaliter sistemlerdi. (..) Belirli bir varoluşu, totaliter bir sistemde yaşama deneyimini incelemek istiyordum. (..) O totalitarizm döneminde yaşayan herkesin, başarılı, iyi kazanan bir yazar olmakta zorlanacağını seziyordum zaten” (<http://www.theparisreview.org/interviews/6235/the-art-of-fiction-no-220-imre-kertes-z>; <http://www.notosoloji.com/imre-kertes-z-her-yer-auschwitz/>).

1953 yılına kadar bir süre Macaristan Metalurji ve Mühendislik Sanayii Bakanlığı'nın Basın Birimi'nde ve fabrikalarda çalışan Kertész, iki yıl mecburi askerlik hizmetinde bulunur (Ogan, 2006). 1953 yılından itibaren serbest gazeteci olarak yazmaya devam eder. Daha sonraki yıllarda İngiliz Bayrağı adlı öyküsünde gazetecilik yaşamına dair bilgilere yer verir. Gerek söyleşilerinde gerekse Türkçe'ye çevrilen romanlarında yer alan bilgilere göre Kertész, Kadersizlik adlı ilk romanını on yıl süren bir çalışma sonucunda tamamlayabilmiştir. Bu süre zarfında gereken maddi desteği Kertész, tiyatro oyunları ve müzikaller yazarak sağlar. Macaristan Devlet Yayınları kitabı basmayı reddeder ve roman, 1975 yılında küçük bir yayınevi tarafından az sayıda basılır ve uzun bir süre eleştirmenlerin pek de dikkatini çekmez. Geçimini sağlamak ve kendi edebiyat anlayışı doğrultusunda “özgürce” yazabilmek için çeşitli türlerde ürünler veren Kertész, zamanının önemli bir bölümünü çeviri yapmaya ayırır. S. Freud, F. Nietzsche, E. Canetti, H. Von Hoffmannstahl ve L. Wittgenstein gibi birçok önemli düşünürün eserlerini Almanca'dan Macarca'ya çevirir.

Kertész'in 1960'lı yıllarda kaleme aldığı ilk romanı Kadersizlik, siyasi nedenler ve dönemin güdülen kültür politikaları nedeniyle basılmaz. Rejimin dayattığı kültür politikaları ve güdümlü sanat anlayışına muhalif kalmakta direnen yazar, geçimini sağlamak için çevirmenliğe odaklanır. Bu süreç, kanımızca onun düşünsel dünyasını zenginleştirmede de katkı sağlamıştır. Yazarlığına ilişkin bilgilere göre 1975 yılında basılan Kadersizlik romanının Almanca ilk baskısının 1990 yılında yayınlanması ile Kertész'in edebi ünü Avrupa'da genişlemeye başlar ve roman daha sonra 10'dan fazla dilde yayımlanır (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/875459/Imre-Kertes-z>). O zamanki komünist dünyada edebiyatı da içeren yaşamın tüm alanı Komünist Parti tarafından kontrol edilmektedir. Komünizm, holocaust'a ilişkin olarak kendi anlayışı çerçevesinde resmi bir yorum getirmiştir. Sınıf mücadelesi ve komünist tarih yazımı konu edinen Marksist-Leninist teoriden yola çıkan komünist ideoloji, kapitalizmi holocaust'un nedeni olarak gösterir. Buna göre etnik bir baskı ya da zulüm görmekten ziyade Yahudiler, kapitalizmin boyunduruğundaki işçi sınıfının liberalleşme mücadelesine kurban gitmişlerdir. Ancak İkinci Dünya Savaşı ve holocaust'un komünizm çalışmalarında nasıl manipüle

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

edildiğinin ve çarpıtıldığının bilincine varan Kertész, zaman içerisinde farklı düşünmeye yönelir. Politik özgürlüğün baskı altına alındığı 1956 yılındaki Macaristan devriminden sonra memleketi Budapeşte’de kalmaya karar verir (<http://www.kakanien.ac.at/rez/MBorden1.pdf>). Komünizmde diktatörlüğün nasıl bir işlev sergilediğini romanlarında aktarma çabasını gütmeye devam eder.

Kadersizlik romanının 1990 yılında Almanca diline çevrilmesi ile birlikte Kertész, Avrupa edebiyat çevrelerinde dikkatleri çekmeye başlar. Macaristan’da yazarın hak ettiği ilgiyi görmesi için Kadersizlik’in basımının üzerinden bir on yılın daha geçmesi gerekecektir. İkinci romanı Fiyasko’nun basılması ve değişen kültürel iklim şartlarında Kertész hakkında birkaç olumlu değerlendirme yazısı yayınlanır. Daha önce Kadersizlik üzerine birkaç değerlendirmenin yayınlanmasıyla dar bir edebiyat çevresinde bilinmekte olan Kertész hakkında 1980-1990’larda önemli çalışmalara imza atılır. György Spiró haftalık edebiyat dergisi, Élet és Irodalom’da 1983 yılında bir çalışma yayınlar. Daha sonra 1985 yılında yayınlanan makaleler koleksiyonuna (Magániktató) Spiro, bu yazının kısmen daha uzun bir versiyonunu dâhil eder. Péter Dávidházi tarafından Kertész’in Gályanapló (Yelkenli Tekne-Günlüğü, 1992) eserinin bir incelemesi, 1993 yılında Holmi’de yayınlanır ve yine 1998 yılında Dávidházi’nin Per Passivam Resistanciam adlı kitabında yer alır. Ayrıca Kertész’i postmodernizmin önemli bir temsilcisi olarak gören çalışmalara da rastlanılmaktadır. Holocaust’un “Macar bilincine yerleşmediğinden” dolayı popüler bir romancı olmadığını belirten Kertész bu tanınırlık ortamında giderek yazarlığına dair bir “konum/yer/kimlik” edinmeye başlar.

Holocaust koşullarında ve sonrasında Macaristan’da kırk yıl komünist rejimin diktatörlüğü altında “özgürlüğünü koruma” savaşımı veren ve rejimin “unutkanlığı, konformizmi, teslimiyeti” kabul eden insan vizyonuna karşı çıkan Kertész, kimliğini kaybetmemek için yazar olmayı tercih eder. Bu bağlamda onun romanları genelde bireyin totaliter düzene rağmen onun dışında var olma savaşımını ve bilincini konu edinir. Kertész, bu düzenin dışında kalmayı/totalitarizmin bireyi olmamayı nasıl seçtiğini ve düşüncelerini bir söyleşide şu sözlerle ifade etmiştir: “Ben her zaman bir dış gözlemci olarak kaldım, bazen korkmuş, bazen çok olmuş, bazen kayıtsız bir şekilde ama her zaman bir yabancı olarak” (Basa, 2005:20).

1995 yılında Brandenburg Edebiyat Ödülü’nü kazanan Kertész, 1996 yılında yaptığı çevirilerden dolayı Darmstadt Akademisi tarafından verilen Gundolf Ödülü’nü, 1997 yılında ise Leipziger Kitap Ödülü’nü (Leipziger Buchpreis zur Europäischen Verständigung) alır. 2000 yılında Dünya Edebiyat Ödülü ve Herder Ödülü’nü kazanan Kertész, 2001 yılında Robert-Bosch Derneği Onur Ödülü’ne, 2002 yılında ise Hans Sahl Ödülü’ne layık görülür (http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2002/bio-bibl.html). Kertész, 1983 ve 1998 yılları arasında, Macaristan’ın en büyük ödülü olan Kossuth Ödülü dâhil olmak üzere Macaristan’da en az on iki adet ödül almıştır (Basa, 2005:12). Kertész’in ünü-kariyeri 2002 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanmasıyla taçlanır. Yazar, “tarihin barbar keyfiliğine karşı bireyin kırılğan deneyimini” anlattığı gerekçesiyle ilk romanı Kadersizlik ile bu ödüle layık görülür. Spiró’nun makalesinde belirttiği gibi “neredeyse edebiyatın sınırlarını yıkan bir varoluş felsefesini” (Basa, 2005:14) temsil eden yazarın etkili dili ve anlatım gücü, okuru romanın içine çeker, sanki “oradaymış gibi” okur, korku, güvensizlik, kaygı hatta bazen de “doğal” hissine kapılır gibi Auschwitz deneyimini romanın baş karakteri ile birlikte yaşar.

Uluslararası basın, Nobel Ödülü haberini verirken Kertész’in Macar edebiyatı sahnesinde yalnız bir figür olduğunu, onun Macaristan’da bile pekiyi bilinmediğini vurgulamıştır. ‘Uyum sağlamayı ve bu uyuma kendimi yöneltmeyi reddediyorum’ diyerek Kertész, Macaristan Yazarlar Birliği’ne ve diğer yazarlık mesleğine ilişkin örgütlenmelere dâhil olmayı reddetmiştir. Kertész’in Nobel Ödülü’nü alması, Macaristan kamuoyunda büyük bir yankı uyandırır ve beraberinde birçok tartışmalı soruyu-konuyu gündeme taşır. Bunlardan ilki, Kertész’in Macar edebiyatındaki yeri,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

ikincisi ise onun Macarları sevip sevmemesidir. Her iki tartışmanın odağında sonraki bölümlerde ele alacağımız üzere yazarın kimliği sorunsalı yer almaktadır. Yazar, romanlarında ve diğer eserlerinde kimliğin kolektif bir belirlenmişlik ya da bir kader çerçevesinde ele alınmasına karşı çıkar ve özneliğin inşacı gücüne dikkat çeker. Her fırsatta “dilini bildiği” bir ülkede, kendini bir “Macar” olarak görmediğini ifade eden Kertész, aynı zamanda “gerçek bir Yahudi” olarak da tanımlanmaktan kaçınmış, Siyonizm’e de mesafeli durmuştur. Ancak bu “arada kalmışlık” kendini kültürel olarak homojen bir ulus olarak tanımlayan bir ülkede rahatsızlık yaratır. Macaristan’da, doğum yerini ülke seçimi olarak tanımlamamak ayrıca bir provokasyon olarak algılanır (Marsovszky, 2005:152).

Kertész’in Nobel Ödülü’nü kazanmasından hemen sonra Macaristan’da Median Anket Araştırma Şirketi’nce gerçekleştirilen bir anketin sonucuna göre yazarın ödül alması, dönemin en büyük olayı (Young, 2005:281) olarak görülmüştür. Ankete katılanların %90’nın bu ödülün haberdar olduğunu belirtmesi, o güne kadar dar bir çevre tanınan Kertész’in popüler bir kişi olduğunu göstermektedir. Yine Macaristan’da “Soykırım Farkındalığı” üzerine yapılan bir çalışmada (Young, 2005:282) yetişkin nüfusun sadece %2’sinin soykırım konusunda iyi bir şekilde bilgilendirildiği, %16’sının ise bilgi sahibi olmadığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır. Bu sayısal bilgiler, Kertész’in Nobel Ödülü’nü alması üzerine sarf ettiği görüşlerini doğrulamaktadır. Yazar, bu ödül vesilesiyle Macaristan toplumunun ve özellikle de siyasetinin yeniden tarihsel geçmişiyle yüzleşmesi konusunda romanlarının didaktik bir katkı sağlayacağı düşüncesindedir. Young’un da işaret ettiği gibi Macaristan’ın Kertész’in romanı (Kadersizlik) ile yüzleşmesi ve Nobel Ödülü’nün anlamı elbette bu süreçte faydalı olmuştur. Ancak 2003 yılının baharına gelindiğinde, ödül konusundaki medya tartışmaları Macaristan’da sona ermiştir ve Kertész artık “gündemde” değildir.

Nobel Ödülü sonrasında Macaristan kamuoyunda ve de dünya edebiyat çevresinde tartışılan bir diğer konu ise Kertész’in “soykırım yazarı” olarak adlandırılıp adlandırılmayacağıdır. “Heureka!” başlıklı Nobel konuşmasında hangi koşullar altında nasıl yazar olduğunu, niçin yazdığını, yalnızlığını, kendisini en çok meşgul eden konuyu; holocaust’u kullanarak sanat üretmenin zorluğundan söz eden Kertész, (2002) soykırımın genel yönüyle insanlık hali için bir metafor olarak görülmesi ve özel yönüyle de Avrupa medeniyetinin çöküşü olarak kabul edilmesi koşuluyla bir “soykırım yazarı” olduğunu kabul eder. Bu koşulun dışında diğer durumlar için Kertész, “soykırım yazarı” olarak adlandırılmaktan kaynaklanan rahatsızlığını sık sık söyleşilerinde dile getirmiştir.

Kadersizlik romanının genç karakteri aracılığı ile totaliter sisteme direnmenin ağır da olsa gereğine okuru inandıran hatta varoluşun sınırlarını aşabilecek yetenekte bir edebi dil kullanarak istisnai bir estetik ve entelektüel başarıya imza atan Kertész, holocaust edebiyatına yeni bir dil ve anlatım gücü kazandırır. Kertész, “yirminci yüzyılın en korkunç felaketini otantik bir şekilde” ifade etmenin dilini bulmuştur (Molnár, 2005:168). Holocaust edebiyatının özellikle ilk kuşak yazarlarının yaptığı gibi yazar, yaşanan zulüm ve çekilen acılara neredeyse hiç değinmemiştir. Bu husus, yazarı holocaust edebiyatında ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmektedir. Kertész, “soykırım hakkında yazabilecek olanların artık orada olmadığını ve orada olanların da artık onun hakkında yazmayacaklarını” (Varnai, 2005:254) öne sürmüştür.

Tarihsel bir gerçek ve travmatik bir deneyim olan holocaust aracılığı ile yazar, “modernliğin insanlık hali”ne ilişkin bir eleştiri ve karşı-modernlik diyebileceğimiz yeni bir arayışın/yaklaşımın mümkün olabildiğini vurgular. Holocaust, onun öznel dünyasında hayatı boyunca baş etmek durumunda kalacağı kişisel bir deneyimdir ancak yazarlık dünyasında sadece bir malzeme, bir vasıttır. Yazarın felsefesi, Auschwitz’i aşan bir bilimsel-düşünsel değerdedir. Zepetnek’in (2005:243) deyişiyle edebiyat ve kültür çalışmalarında, soykırım ile ilgili tarih çalışmalarında Kertész, metinleriyle ele alınmayı hak eden bir yazardır. Kadersizlik romanı,

Turkish Studies

Wiesel, Lévi, Borowski, Nyiszli, Ember, Frank ve Némirovsky diğer birçok yazar ile birlikte Batı kültüründe ebedi bir damgadır. Trajedi ya da kurtarılmadan ziyade seçim veya aracılığın başarısızlık doğasını çıkmaz sokak olarak vurgulamada Kertész'in eseri, istisnaların edebiyatında bir istisnadır (Eaglestone, 2005:48). Kertész'in eserleri, Orta Avrupa tarihi ve kültürünün özel bağlamında, çok çeşitli totaliterlik ve totaliterlik-sonrası koşullardan kaynaklanan bölgenin politik, sosyal ve kültürel koşulları, ayrıca Borowski, Lévi, Améry, Celan vb. gibi yazarlar tarafından temsil edilen Avrupalı soykırım edebiyatının tümü (Molnár, 2005:168) bağlamında analiz edilebilecek mahiyettedir.

Erward Hallett Carr (1994:37) tarihi, “tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog” şeklinde tanımlar. Bu tanımdan yola çıkarak üretim sürecinde romancının öznel dünyasında da geçmiş/dün ile bugün/an arasında sürekli bir diyalogun/etkileşimin var olduğunu belirtebiliriz. Çoğu kez tarihsel malzemeler veyahut yaşanmış deneyimler estetik-kurgusal öğelerle birlikte yazarın perspektifinden süzülerek esere yansır ve okura sunulur. Bu bağlamda romancı kurguyu oluştururken tarihten iki türlü yararlanır: “Birincisinde romancı, tarih belgelerini ve yazılmış tarih kitaplarını inceler, onların üzerine kendi kurgusunu yerleştirir. İkincisinde ise yaşadığı dönemin tarih kapsamında değerlendirilebilecek olaylarını bir kurgu ile birleştirerek dikkatlere sunar” (Çelik, 2009:296). Geçmişle diyalogunu asla bitirmeyen Kertész, romanlarının üretiminde ikinci yolu tercih etmiştir denilebilir. Bu diyaloga ilişkin unsurları kullanmış olması, bazı edebiyat çevrelerinde romanlarının otobiyografik olduğu izlenimine yol açmıştır. Nobel Ödülü konuşmasında “Yeni bir roman yazmayı düşündüğümde daima Auschwitz’i düşünürüm” demesine rağmen Kertész (2002), romanlarının hiçbirisinin otobiyografik olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ısrarla vurgular. Bu hususla ilgili olarak Narlı’nın (2009:906-907) tespitlerinde hareketle diyebiliriz ki “bir anlatı metninde otobiyografik bilginin kullanılmış olması onun otobiyografik roman olduğunu göstermez; bir balık resminin balık olmaması gibi.” Holocaust’u ağırlıklı işlemesi sebebiyle Kertész, romanlarının otobiyografik nitelikte olduğunu belirtenlere katılmadığını bazı söyleşilerinde açıkça ifade eder. Otobiyografik izler taşısa bile genellikle “bir anlatı metninde geçmiş, an ve gelecek birbirinin içine girer; anımsayışlar olsa bile, bu, geçmişin bir yansıması değil, geçmişin yazarken yeniden yaratılmasıdır. (Narlı, 2009:907) Nitekim holocaust ve Auschwitz deneyimi, geçmişte Kertész için sadece bir kez yaşanmıştır ve anlıktır. Ve yazar romanının kurgusal yapısı içerisinde bu deneyimi ya da temayı “an” içinde/ henüz olmakta olan içinde” deneyimlenmiş bir “şey” ya da simge olarak alır ve onu romanında nesnel kılar. Bu nesnel kılma anından itibaren sözkonusu yaşanmışlıklar-deneyimler yazara ait olmaktan çıkar ve şeyleşir, daha da ötesi her okuma ediminde/ her okurun elinde yeniden farklı öznellikler dâhilinde yaşanmaya-anlamlandırılmaya açık beşeri bir unsur haline gelir. Çalışmamız boyunca görüleceği üzere Kertész’in amacı anılarını pasif bir aktaran rolünde yazmak değildir, birçok holocaust romanına temel teşkil eden unsurlar ve tematik boyutlar, onun düşüncesinde modern Avrupa’nın değerler yitimini ve insanlığın modern halinin bir öz-eleştirisini için sadece vasıta niteliğinde olup birer metafor ya da simgesel bilgi olarak yer alırlar.

Tamamen otobiyografik romanlar olarak tanımlamamakla birlikte özellikle çalışmamıza dâhil ettiğimiz her üç romanın metinlerarası ilişkisine bakarak Kertész’in romanlarını Bildungsroman (kişisel gelişim romanı ya da oluşum romanı) türüne dâhil edebiliriz. İlk romanı Kadersizlik, “farkındalığa gelesiyeye kadar büyüme hakkında bir Bildungsroman” örneğidir ve bir bakıma “varoluşçu” bir romandır (Várnai, 2005:251). Bildungsroman, bir bireyin “akıl ve duygular gibi manevi yeteneklerinin işlenişini, onun yaşadığı çağ ve toplumun istediği biçime girmesini, bu oluşuma katkısı olan maddi ve manevi etmenleri, geçirilen aşamaları ve sonunda ulaştığı kişiliği” (Aytaç, 1990:276) konu alan roman türüdür. Sosyolojik açıdan baktığımızda bildungsromanların, birey ile bireye şahsiyet-olgunluk kazandıran sosyalizasyon koşulları, değerler sistemi ve kültür unsurları arasındaki etkileşimin önemine vurgu yaptıklarını söyleyebiliriz. Kertész’in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

bildungsroman türünü kullanarak holocaust edebiyatını farklı bir bağlama yerleştirdiğini belirten Vasvari (2005:267), onun soykırımı anlatım tarzına yeni bir hayat verdiğini ileri sürer: Kertész'in eserleri, cüretkâr bir şekilde bir yeniliğe imza atarak kendi seleflerinin retorik ve anlatım mitlerini alışkanlığı kırma, ironi, mizah ve öz-parodi öğeleri yoluyla yıkar. Bildungsroman (<http://www.litencyc.com/php/stopics.php?rec=true&UID=119>) türünde olduğu gibi her üç romandaki başkahramanlar, yazarın yaşam serüvenindeki önemli siyasal, toplumsal ve psikolojik dönüşümleri ve değişimleri (bazen de değiştirmeleri) deneyimlemektedir. Sosyolojik açıdan her üç romanın temel konusu, başkahramanın toplumla bütünleşme/me durumu ile uyum sürecini etkileyen faktörlerin neler olduğunun sorgulanmasıdır.

4. SORGULAMALAR I:BAĞIMLI EDEBİYAT VE BİR MESLEK OLARAK YAZARLIK ÜZERİNE

Sosyolojik açıdan en genel tanımıyla edebiyat, bir etkileşim ağı olarak görülebilir. Bu ağın temel aktörleri olarak toplum, yazar, eser, okur ve yayınevini (basım-yayın-dağıtım unsurları) sıralayabiliriz. Sözkonusu aktörlerden ikisi; yazar ve toplum arasındaki etkileşimi kurumsallaştıran ilişki biçimlerinin başında şüphesiz ekonomik ilişkiler gelmektedir. Bu anlamda “hem yazma hem de metin üretmede yazardan gelen bilinç dayanağı kadar güç, başarı” (Aydın, 2009:366, 368) ve bunları varsayıran dinamiklerin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Yazarın karakteri ve toplumsal-kültürel çevre arasındaki ilişki, bu dinamiklerin belirleyici kıstasları arasında ilk sırada yer almaktadır. “Belli bir toplumda egemen sosyal ilişkiler ve belli bir kültür çevresinde sanatını (İnalçık, 2003:9) ifade eden edebiyatçının edebi üretiminde toplumun yazarlık algısının da büyük bir payı vardır.

Günümüzde birçok metin üreticisi kişi için yazarlık, gelir karşılığında sürdürülen bir meslek olarak kabul edilmektedir. Escarpit (1968:50-51)'in de belirttiği gibi “maddi amaçların edebi üretime etkisini inkar etmek anlamsızdır. Karın doyurmak için yapılan edebiyat her zaman kötü değildir. Cervantes'i romana, Don Kişot'a götüren, Walter Scott gibi şairden romancı yapan şey para ihtiyacıdır.” Bu noktada şu soruyu sorabiliriz: Edebi üretim işine para konusunun-ticari kaygıların ve ideolojik beklentilerin karışması, edebiyatı gerçekten “kendine ait” kılar mı? Edebi üretimin (ve de zaman zaman tüketimin) özgürlüğü sorunu bugün için hala geçerliliğini koruyan güncel sorunların başında gelmektedir.

Her ne kadar sanat koruyuculuğunun sağladığı lütfkâr ortamlar, yazarı belli bir toplumsal saygınlığa erdirmiş gibi görünse de birçok toplumda yazarlığa ilişkin genel algılayış halen varlığını sürdürmektedir. Sait Faik'in başından geçen bir olay, bu algılayışın tipik örneklerinden biridir: Sözkonusu olay, “pasaport alması sırasında Sait Faik'in başına gelir. Memur mesleğini sorar. Sait Faik ne desem diye düşünüp, yazma işini hangi kalıp içinde dile getirsem diye tartarken, ‘yazar’ deyiverir. Görevli ispat etmesini ister yazarlığını. Sait Faik çekinerek, kitaplarından söz eder. Memur ikna olmaz anlattıklarına ve mesleği hanesine ‘yok’ yazar” (Sert, 2004:42). Siyasi nedenlerle ilk romanı Kadersizlik'in niçin basılmadığına Fiyasko romanında değinme gayretinde olan Kertész, yazarlığın toplumsal tanınırlığında yayınevi ve editörlerin etkili rolünü irdelemeye çalışır. Edebiyat sosyolojisi açısından bakıldığında herhangi bir yayınevinin üç temel görevinin olduğu söylenebilir: Seçmek, yapmak ve dağıtmak. Bu üç işlem yayınevinin aynı zamanda üç esaslı servisine tekabül eder: Edebi komite, yapım bürosu ve ticari kısım (Escarpit, 1968:70). Kertész, Fiyasko romanında edebi komitenin bir kitaba ilişkin basım kararını verirken hangi kriterleri gözönünde bulundurduğu hususunu eleştirel bir gözle dile getirir.

Modernitenin ahlakileştirme yaklaşımı, insanlara seçme hakkı vermeyerek, onların mevcut otoritelerine ve bunların koyduğu kurallara itaat etmelerini öngörür. Modernite projesi çerçevesinde etik yasa ya da kural koymaya dayalı böyle bir ahlak anlayışının öne çıkarılması, bireysel ahlaki sorumluluğu değil, daha güçlü olana itaati ve kurala uyma işgüzarlığını besler

Turkish Studies

(Yüksel, 2006:226). Antik çağda Sophokles'in gösterdiği ahlak yasalarıyla toplum yasaları arasındaki çelişki, modern düzende hiçbir azalma belirtisi göstermemiştir. Üstelik bu çelişki daha sık ve daha derin hale gelme –ve eşitsizlik, ahlakı susturan toplumsal baskıların lehine doğru kayma- eğilimindedir (Bauman, 1997:250). Modernlik, 20. yüzyılda ahlakı da buyruk altına almıştır ve insanlık değerler yitimi ile baş başa kamıştır. Başkalarından sorumlu olma ya da sorumluluk duyma bilincinin körleştirildiği ve duyarsızlığın normalleştirildiği günümüz ortamına romanlarıyla dikkat çekmek isteyen Kertész (2002), yaptığı Nobel konuşmasında yeni bir ahlaki eylemin yaratılması gereğinin altını bir kez daha çizer: “Soykırımında, ben, iki bin yıllık etik ve ahlaki kültür ardından Avrupalı insanın geldiği müthiş maceranın sonuna ve insan koşulunun her zaman farkına vardım. (..) Bu ciddi durum belki de en iyi şekilde Roman Katolik şairi János Pilinszky tarafından bir “skandal” olarak adlandırıldığında tanımlanmıştır, bunun anlamı Auschwitz'in Hıristiyan kültüründe meydana geldiği ve hiç unutulmayacağıdır.”

Birer anlatsal ilke olarak modernizmin iki temel ahlaksal değeri; “hümanizm ve özgürlük” (Şaylan, 1999:71) değerlerinin modern yaşam pratiğine dönüştürülmesi sürecinde yaşanan aksaklıklar, siyasal-toplumsal kırılmalar veyahut farklı sosyo-siyasal anlayış ve uygulama biçimleri, sanatsal-edebi üretim sürecine de yansımıştır. Bu yansıma, yazarın yaratıcılığı ile edebiyat alanını belirleyici/etkileyici koşullar arasındaki karşılıklı etkide farklı desenlerde (biçim, estetik, içerik vs.) kendini göstermektedir. Bu husus, Fiyasko romanında gözler önüne serilir. Kertész, sosyalist ve totaliter sistemlerde edebi eserin metalaşması, yazarın zihinsel emeğinin ideolojiye araçsal kılınarak yabancılaşmaya maruz bırakılması konularına değinir. Öte yandan sanat anlayışlarının ve uygulamalarının, parti-siyasal anlayışların (kapitalist-sosyalist-totaliter sistemler vs. gibi tüm kolektiviteler) denetime girmesi ile sonuçlanan patronaj ilişkiler, yazarın öznelliğini ve yaratıcılığını ontolojik bağlarından kopartıcı bazı sonuçlara yönlendirebilmektedir. Kültürün ve edebiyatın şeyleşmesi sorunu, Kertész'e göre modern toplum düşüncesinin yarattığı en önemli diyalektik unsur ya da sonuçtur. Modernist sanat anlayışının bu paradoksu özellikle “iki kutuplu dünyada sanatçılar için bir bunalım ya da kaçış” (Şaylan, 1999:72) anlamına gelmektedir.

Yeni bir yaşam biçimi sunma iddiasında olan modernizm, zaman içerisinde farklı aygıtlar aracılığıyla (sinema, edebiyat, tiyatro, müzik, görsel-ışitsel-sosyal medya vs.) “batılı bir yaşam biçimi”ni bir “ideal” olarak bireyin önüne koymuştur. “Ortaçağda toplumsal sınıflar için belirleyici olan giyim-kuşam, görgü kuralları, sanatsal beğeni gibi ayırt ediciler günümüzde de geçerliliğini ve işlevselliğini korumakta, sadece biçim değiştirmiş halde yeniden ve yeniden karşımıza çıkmaktadır. Sanatçılar, medya mensupları ve toplumsal görev dağılımında kritik pozisyonda olanlar bu değişimi, değişenleri ödüllendirerek ve değişmeyenleri yererek desteklemektedir” (Özdemirci, 2011:6). İnsanlığa en iyi yaşam tarzını sunma iddiasında olan modernizmin tarz dayatmacılığı hususu ile ilgili olarak Kertész (2013), Almanya'da yayımlanan Die Zeit gazetesine verdiği röportajda ilginç bir tespitte bulunmuştur: “Ödül öncesi beni Stockholm'e çağırdılar. Oturup kalkmayı, kibar bir şekilde yemek yemeyi biliyor muyum kontrol ettiler. Bu ödülü aldıktan sonra marka oldum ve anonim şirket haline geldim.” Modernist sanat endüstrisinin patronaj ilişkilerine ve pazar/ticaret anlayışına katı bir eleştiride bulunan Kertész, aynı röportajında bir “soykırım palyaçosu”na dönüştürüldüğünü belirterek tepkisini “artık yazı yazmak bile istemiyorum” şeklinde ortaya koyar.

Sanat koruyuculuğunun günümüzdeki modern uygulama biçimlerinden biri olan edebiyat ödülleri ancak 1995 yılından sonra almaya başlayacak olan Kertész, yaşamı boyunca “yazmak için yazmak” anlayışının peşinde olmadığı gibi güdümlü edebiyat anlayışının da karşısında durmuştur. Totaliter sistemin gölgesindeki edebiyat çevresine hiçbir zaman ait olmayan, düzenin daima dışında kalmaya gayret eden Kertész, “yazmak istediği için”, 1955'li yılların “unutkanlığı, konformizm, teslimiyeti” temsil eden insan vizyonu anlayışına direnmek için roman yazmıştır. Ona göre totaliterlik fikrine karşı direnmek ile yazmak anlam bakımından eşdeğerdedir. Escarpit

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

(1968:148)'in işaret ettiği gibi çağcıl dönemde “sanat koruyuculuğu yerini güdümcülüğe terk edince, yayıncılığın köhne yapıları sanatçıyı yaşatamayınca sanatçı, ücretliler ile serbest meslekliilerin tam ortasındaki tarifi güç ‘aydınlar’ takımına atılıp kendi başına bırakılmaktadır.” Bu tarif kapsamına dâhil olmaktan kaçınan Kertész, yazarlık anlayışında hiçbir edebiyat topluluğunun estetik-ahlaki tavrını benimsemediği gibi edebi üretimde hiçbir zaman kazanç kaygısı da gütmemiştir. Kaldı ki Kertész, ahlakçılık güden edebiyatın da “edebi”liğinden kuşkuludur.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra soğuk savaş döneminde baş gösteren siyasi kutuplaşmanın aktörleri ve totaliter sistemler, kendi “ideal”leri doğrultusunda bir sanat-edebiyat anlayışını güderek, sanatçıların-edebiyatçıların “belirlenmiş misyonu” temsil edecek şekilde bir sanat üretimine katkı sağlama noktasında her türlü zorlayıcı ve baskıcı mekanizmaları işlevsel kılabilmiştir. Nitekim Kadersizlik romanının basımının reddedilmesi bu şartlar altında gerçekleşmiştir. Soykırım’a ilişkin mevcut rejimin duygu manipülasyonu dönemin sanat-edebiyat üretimini derinden biçimlendirmektedir. Bu hususu Koltai (2005:125) şu sözleriyle aktarır: 1973 yılında Imre Kertész Kadersizlik eserinin el yazmasını yayınevi Magvetó’ya gönderdiğinde “resmi” edebi eleştirilenlerin onu reddetmesi hiçbir şekilde tesadüf değildir. János Kádár döneminde kitapları basmaya geldiğinde, yazarın İkinci Dünya Savaşı olayları konusundaki politik görüşünün - Nazizm ve soykırımı betimlerken- net bir şekilde tanımlanabilir olması son derece önemliydi. Eğer soykırım temasına politik sadakat içeriğinde bir politik perspektiften yaklaşırsa, bu durum rejimin kendi varlığını meşrulaştırmaya ve böylece toplum tarafından kabul edilmesini desteklemeye hizmet ediyordu. Kádár rejimi yalnızca politik faktörü kontrol etmek için çabalamamış ayrıca soykırımın sunulmasındaki sanatsal ifade biçimlerini de düzenlemiştir. Kertész’in katı tutumu ve mücadelesi 1990’lı yılların Macaristan’ında devam etmiştir. Macaristan’daki sağ ve sol partilerin anti-semitizm konusundaki farklı görüşleri ve duruşları ile Yahudilerin bu siyasal ortamdaki temsiliyetleri, siyasal ve ekonomik alan üzerinde olduğu kadar edebiyat alanı üzerinde de belirleyici olur.

Yukarıda belirttiğimiz koşullar çerçevesinde komünist yazarların imtiyazlı çevresinde hiçbir zaman bulunmayan Kertész, dönemin edebiyat grupları ya da örgütlenmeleri ile ilişkilendirilmekten de kaçınmıştır (Ogan, 2006). Bu dönemin Macaristan’ında edebiyat üretimine egemen olan ve edebi yaratıcılığı etkileyen sosyolojik koşullara bağımlı olmadan kendine özgü bir üretim serüvenini takip eden Kertész, bağımsız edebiyat anlayışının uygulayıcısı olarak karşımıza çıkar. Komünizmin iktidarında Kertész, çeviri yapmanın yanı sıra zaman zaman maddi gerekçeler nedeniyle müzikaller ve komediler yazmak durumunda kalmıştır. Maddi zorunluluğun beraberinde getirdiği bu edebi hoşnutsuzluğun/ “hoşnutsuz edebi üretimin”, onun yaratıcı yazarlık dünyasında nasıl bir işkenceye döndüğünü Fiyasko romanında gözlemek mümkündür.

Kertész’in Kadersizlik ve Fiyasko romanlarının gerek kurgusal gerekse gerçekçi boyutu okuru şu sorular üzerinde düşünmeye sevk eder: Bir yayınevinin basım-yayım kararını etkileyen koşullar (sanatsal, estetik, ticari, siyasal-toplumsal vs.) ile beğeni kalıplarını belirleyen kriterler nelerdir? Bir edebi eseri ya da bir romanı başarılı kılan kaynaklar, kriterler ve koşullar nelerdir? Bir metni “edebi” kılan nitelikler nelerdir? Peki, kime “yazar” denir? Günümüzde yazı yazmanın, yaratma üzerindeki tesirleri görmemezlikten gelinemeyecek iktisadi yapıların çerçevesi içinde sürdürülen bir meslek, hiç değilse para getiren bir meşguliyet olduğunu kabul etmeyen yoktur (Escarpit, 1968:7). Bu gerçeğe işaret eden Kertész, Fiyasko’da yazarlık mesleğinin öznel ve nesnel boyutlarını sorgular. Bir insan niçin yazar? Kim yazabilir? Bizi yazmaya yönelten hatta bazen zorunlu bir şekilde yazma edimine iten psiko-sosyal, siyasal ve ekonomik etkenleri sorgulamaya çalışan yazar, Kadersizlik ve Fiyasko’da kitap endüstrisinin üretim ve tüketim kısmını gözler önüne serer. Fiyasko’da yazar bu sürece öz deneyimlerinden yola çıkarak eleştirel bir yaklaşım güder.

Turkish Studies

5. SORGULAMALAR II: VAROLUŞUN SANCILARI VE KİMLİKLER ÜZERİNE

Bilgi sosyolojisi açısından baktığımızda Kertész'in, romanlarında olgular ve kavramların toplumsal hayattaki çelişkili görünürlüğüne dikkat çektiğini belirtebiliriz. Ona göre yaşadıklarımız çoğu zaman bizi biz olmaktan yoksun bırakır. Yahudilik kimliğinin toplumsal yaralarına sıklıkla vurgu yapan Kertész, kavramların aldatici-oyalayıcı yönüne dikkat çeker. Yazarın, romanlarındaki düşünsel dokunuşlarından anlaşıldığı üzere holocaust, somut bir olgu olarak kavramsal düzeyde Yahudi soykırımını tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Nitekim "holocaust, henüz sona ermemiş bir durumdur, her yerde onu hissediyorum" demekle yazar, gerçekliğin holocaust'u da aşan bir pratiğe sahip olduğunu anlatmak ister. Belirteceğimiz bir diğer husus ise Auschwitz'in, onu yaşayan insanların ruhlarında bıraktığı acılar ve bellekte tortuya dönüştürdüğü "ötekileştirilme" duygusudur. Soykırımın ölümcül ortamından kurtulanların ya da bunlara tanıklık edip kaleme dökenlerin intiharı buna örnektir.

Auschwitz, insanlığın vicdani yüküdür. Auschwitz, geride kalanların devraldığı acı ve ölümcül bir mirastır. Travmatik hatıralar, Herman'a (2011:68'den akt. Eroğlu, 2013:316-317) göre "başkalarıyla ilişkileri biçimlendiren ve destekleyen kendilik yapısını paramparça eder. İnsan deneyimine anlam veren inanç sistemlerinin altını oyar. Kurbanın doğal ve ilahi düzene olan inancını zedeler ve kurbanı varoluşsal bir krize sokar." Ve Kertész, belirttiğimiz bu varoluşsal krizin üstesinden ancak roman yazarak gelmeye çalışır. Yazma eylemi, ona yeni bir gerçekliği inşa etme olanağı sunar. Kertész'in varoluşsal savaşımında yazı/söz, bir "acı dindirici" olarak travmaya eşlik eder, onu aşmaya çalışır ve hayatı yeniden -farklı şekilde (ve tabii ki travmatik etkinin izin verdiği ölçüde)- inşa eder. Kadersizlik'te Auschwitz, ilahi düzenin artık olmadığına/olmayacağına dair kanıt gibi sunulur: "Bir zamanlar Lajos Amca'nın söylediği gibi o da kaderden, Yahudilerin kaderinden söz etmişti; 'Tanrı bizi bırakmıştı', başımıza bütün gelenlerin açıklaması buydu" (Kertész, 2003:59).

Felsefi-sosyolojik düzlemde bu gerçekliğin farkına vardığı içindir ki Kertész, holocaust yazarlarından farklı bir düşünsel konuma sahiptir. Onu ilgilendiren Auschwitz'te nelerin nasıl olduğu değil, niçin olduğu ve hatta olmakta olduğudur. Bu yüzdendir ki onun için yazma işi nefestir, haykırıştır, çiledir, hem yok ediş hem de var oluşturu: "İnsanların çoğunun bir türlü hazmedemeyeceği olaylar bende roman konusu halini alıyor ve kaleme alarak, dile getirerek bunlardan kurtuluyorum" (Kertész, 2010:80-81). Varoluş sancısı ile yok olma isteği arasında ruhsal bir gerilim yaşayan yazar, yazarak kendinden/kendindekinden kurtulmak ama daima kendi olmak çabasıdadır. Bu arayış, roman karakterlerinin mecazi ya da reel yolculuklarında hep kendini açığa çıkarır. Yazar, Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanında bu gerilimi şu sözleriyle dile getirir: "Kendi öykülerimden bıktım usandım artık, onları yadsımıyorum, öte yandan gizleyemiyorum da, çünkü bu öyküleri anlatmak için buradayım, onları anlatmak benim işim, daha doğrusu bunu neden kendi işim olarak görüyorum, çünkü burada, yeryüzünde varoluşumun sonuna geldiğimden ve elimde yalnızca bir iş kaldığından..." (Kertész, 2005:55-56).

Birbirlerinin takipçisi, tekrarı, tamamlayıcısı olan ve 'varoluşsal kriz' ile yaratıcı gücün merkezinde yer alarak 'hayatın korkunç bir öykü' olduğunu vurgulayan tüm travma öyküleri, aynı anda hayatın döngüsel bir süreklilik arz ettiğinin kanıtını oluşturur ve kendilerini dile getirebilen, yazıya dökülebilen yazınsal yapıtları sürekliliğin birer parçası kılarlar (Eroğlu, 2013:324). Neredeyse "edebiyatın sınırlarını yıkan bir varoluş felsefesini" (Basa, 2005:17) temsil eden Kertész'in her roman bitiminde sürekli yeniden yazma ihtiyacı ve isteği içinde olması söz konusu travmanın merkezi diyalektiğini işaret etmektedir. Herman'ın (2011:1'den akt. Eroğlu, 2013:324) travmanın merkezi diyalektiği olarak belirttiği 'dehşetengiz olayı inkâr etme' isteğiyle onu yüksek sesle ilan etme arasındaki çatışma, ölüm güçlerinin karşısında yaşam güçlerinin tarafına geçer ve yok edici bir güç olmak yerine 'yaratıcı ve üretici bir güç' haline gelir.

Kertész'in üç romanında da görüldüğü üzere kültürel travmada zihinsel acı, holocaust'tan sağ kurtulanlar için sonrasında derin bir hasar bırakır. Korku, kuşku, güvensizlik hissi, bu hasara eşlik eder ve bireyin sosyal çevresiyle uyum sürecini etkiler: "İnsanın hiçbir zaman yeni bir hayata başlayamayacağını, sadece eskisine devam edebileceğini anlattım." (Kertész, 2003:222). Kolektiviteye-belirli bir insan topluluğuna yönelik olarak gerçekleştirilen soykırım ya da katliamlarda bireyin yaşayacağı travmada örselenen kolektiviteye ait olan bir şeylerdir: Kolektivitenin dili, dini, etnik kökeni, gelenekleri vb. birey sosyo-kültürel dokudaki bu travmaya, kendi bireysel kimliğini ne denli kolektiviteye yakın mesafede kurgulamışsa, o denli duyarlı olacaktır. Tepkisini de o denli güçlü verecektir (Çelebi, 2001/2002:345). Adeta okuru "gücendirecek" şekilde (Kertész'in temel amacı da budur diyebiliriz) "şaşırtıcı ve olağan dışı" (Karolle, 2005:94) bir perspektifin hâkim olduğu zaman zaman ironik ve mizahi bir anlatımın kullanıldığı Kadersizlik romanında on beş yaşındaki genç ana karakter, dilini bile bilmediği bir kolektivitenin nasıl da organik bir parçası olduğunu Auschwitz deneyiminden sonra öğrenebilecektir: "Onlarla (anne-babasıyla) birlikte yürümek bir şekilde huzursuzluk vericiydi, üç kişi ve üçünde de sarı yıldız. Yalnız olduğumda durum beni huzursuz etmekten çok eğlendiriyor. Onlarla birlikte iken ise neredeyse tatsız bir duygu içinde oluyorum. (..) Buna rağmen (kamptaki doktor) niçin burada olduğumu öğrenmek istedi ve ben de benim ırkımdan diğerleri için de geçerli olduğu gibi aynı basit nedenden dolayı olduğunu söyledim" (Kertész, 2003:13,181).

Auschwitz'in politik sermayeye popülist bir malzeme olarak sunulmasından yakınan ve bu nedenle holocaust sözcüğünü kullanmamayı tercih eden Kertész'e göre bu sözcük, sadece yakılanları, ölüleri anlatmak için kullanılmaktadır. Ve bu tür bilinçli ya da bilinçsiz bir kullanım biçimi, sağ kalan ya da hala yaşamakta olan ve toplumda "Yahudi" damgasına maruz kalan insanların maruz kaldığı acıları dile getirmekten yoksundur: "Sağ kalanlar istisnadır. Jery Améry'nin çok yerinde belirttiği gibi sağ kalan, ölüm makinesinde baş gösteren bir arızanın sonucudur, iş kazasıdır! Belki de bu yüzden o kadar zor oluyor, kuraldışı, istisnai bir şey olan sağ kalmanın mevcudiyetini kabullenmek" (Kertész, 2010:66)'tir.

Yahudi olmakla ilgili değişmeyen ve belki de asla değişmeyecek olan bir yazgının-kaderin (burada toplumsal-kültürel kaderi ve bireyin yaşamındaki izlerini kastediyoruz) var olduğuna inandığına hükmettiği ve totalitarizmde "Yahudi olma"nın bilincine dair acı deneyimlere sahip olduğu için Kertész, Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanında erkek karakter B. aracılığıyla totaliter sistemin anlamsızlığında çocuk yapmanın da en az onun kadar anlamsız bir eylem olacağı düşüncesini ele alır: "Totalitarizm, (..) anlamsız bir durum ve bunun sonucunda da ondan doğan bütün durumlar aynı biçimde yalnızca anlamsız (..) -ve belki de burada en anlamsız şey de bu yaşamımızın varlığıyla, onun salt kazanımı ile bile totalitarizmin kazanımına katkıda bulunuyoruz" (Kertész, 2005:85). Auschwitz'in felsefi-sosyolojik bir gerçeklik olarak yeniden sorgulanması gerektiği fikrini esas alan romanda erkek karakter B., bu fikirle bağlantılı olarak çocuk yapma isteğine karşı çıktığı için eşinden ayrılır. Bu yönde biyografik izler taşıdığını düşündüğümüz romanda erkek karakter B., içinde taşıdığı-taşımak zorunda kaldığı yaralardan kalan toplumsal-kültürel izlerin çocuğuna da devredilmemesi için baba olmayı ısrarla reddetmiş ve ilk evliliği bu nedenle sona ermiştir : "İyileştirmek istemediğim o yaralar mantığımdan daha güçlüydü ve bu da sevgimize, evliliğimize baskı yapmıştı" (Kertész, 2005:132). "Her yer Auschwitz iken" baba olmak, totalitarizmin yıkıcılığına paydaş olmak demektir. Öte yandan Karakter B.'nin çocuk istemeyi reddetmesi, holocaust travmasının ifşasıdır. İç hesaplaşmaların ve düşünsel çatışmaların konu edildiği Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanı bize göre iki ağıta göndermede bulunur: İlki, daha doğmadan insanlık tarafından öldürülen çocuk için okunan duadır. İkincisi ise kendini etnik bölmelenmişliklere sürükleyerek kendi türünü ayrımcılıkla yok etme savaşımında olan insanlık için okunan duadır. Kertész, kanımızca bu düşüncesini paragraf aralarında sessiz bir dil aracılığıyla okura hissettirir. Ve yazar bu hususla ilgili her türlü ideolojikleştirilmeye şiddetle karşı

Turkish Studies

çıkılmaktadır: “20. yüzyılın en yıkıcı tutkusu bireyin inkârı ve halklara, halk gruplarına karşı yapılan kolektif suçlamalardır. Şimdi, bir Yahudi olarak benim, bana yabancı birinin yaptıklarından ötürü sırf o da Yahudi olduğu için ne kadar sorumlu olduğumu irdelemeye başlarsak o zaman bu düşünce biçimini kabul etmiş ve ideoloji dünyasına geçmiş oluruz” (Kertész, 2010:105). Onun düşüncesinde Yahudileri birbirine benzer/yakın kılan unsur, ne yüzleri ne de ortak düşünce tarzlarıdır. İki Yahudi’nin asıl ortak noktası “sadece korkularındır.” Kaygı, karamsarlık, tiksinti, bunaltı, ontolojik bir güvensizlik ve epistemik dayanaktan yoksun oluşun ve varoluşçu felsefenin izlerine rastladığımız Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanında, totaliter düzeni kabul etmeyen birey için bu düzene karşı yabancılaşma, bir tür direniş ve var olma mücadelesi ile eşdeğerdedir. Romanın bir iç ses olarak “Hayır!” sözcüğü ile başlaması ve bu sözcüğün toplumsal gerçekliğe (geçmişe ve “an”a) ilişkin her reddediş durumunda sıklıkla kullanılması, sözünü ettiğimiz hiçleştirme ve sancılı var oluşu temsil etmektedir.

Holocaust edebiyatında sıklıkla kullanılan iki metafor vardır. Bunlardan ilki, holocaust’un acılarıyla birlikte halen devam etmekte olduğudur. İkincisi ise Yahudi kimliğini kaybetme korkusu ve onu sürdürme gayretidir (Uzun, 2014:45). Yazarın romanlarında (özellikle Doğmayacak Çocuk İçin Dua ve Fiyasko’da) ilk metaforun izlerini “silik” bir şekilde görmek mümkündür. Ancak Kertész, acının kendisini romanlarında diğer holocaust yazarları gibi nasıl ve ne şekilde yaşandığını hususuna değinmek yerine bu acıya neden olan felsefi-sosyolojik sorgulamaları ele almayı tercih etmektedir. Auschwitz ve holocaust, insanlığın geldiği son “modern hali” anlatmanın birer vasıtasıdır. Bu bağlamda yazar, holocaust’un düşünsel yıkımı üzerine “yazarak” yeniden bir kimlik edinimini amaçlamıştır diyebiliriz. Kertész’in yazmaktaki temel gayesi kimliğine ilişkin varoluş mücadelesidir: “Bizim kuşağımız, kırılmaya uğramadan süregidecek bir kimliği koruyamayacak kadar keskin dönemeçler yaşadı. Kimi zamanlar, korudum diye aldatıyorum kendimi. Kimi zamanlar ise belirli yaşam dönemlerini, bazı yaptıklarımı, bunları yaşayan, yapan bir yabancıymış gibi anımsıyorum. Ama bir yazar olduğumdan sürekli olarak kimliğim üzerinde çalışıyorum ve bulduğum an kaybediyorum, çünkü hemen bir roman kahramanım bu kimliğe bürünüyor ve arayışa yeni baştan başlıyorum. Kendimize her zaman bütünüyle sahip olabilmek kolay değildir” (Kertész, 2010:78). Görüldüğü üzere anlatı metninde yazılmış olan, sonraki süreçte yazanı kendine nesnel kılar. Yazara göre varoluş halinde olmak diğer bir deyişle var olma hali ancak süresiz yazmakla mümkündür. Bitmiş her roman ya da kitap bir sonrakinin de başlangıcı olmak durumundadır. Aksi takdirde yazmamanın beraberinde getireceği boşluklar, sözkonusu nesnel oluşu daha da körükleyecektir ve bundan kurtulmak ancak yazmak sayesinde mümkün olabilecektir: “Bizzat ürettiğim iki yüz elli sayfalık bu kâğıt yığınının tutsağıydım. Tutsaklıktan ancak kendimi derhal bir başka tutsaklığa sokarak kurtulabilmek, benim yazgımdı. Daha romanımı yeni bitirmiştik ki şimdi ne yazabilirim diye kafa patlatıyordum” (Kertész, 2012:48).

Romana yaşamsal bir güçle bağlı olan Kertész, ancak kaleminde ve kahramanlarıyla yaptığı iç hesaplaşmalarda kendini var kılabilmiştir. “Yazı yazmakta karar kıldığımdan beri dertlerimi sanatımın hammaddesi olarak gördüm. Bu hammadde kasvetli de olsa biçim bunu neşeye dönüştürüyor” değerlendirmesinde bulunan Kertész (2010:57) gibi edebiyat tarihinde birçok yazar, bu deneyimle karşı karşıya kalmıştır. Genç Werter’in Acıları romanını yazan Alman edebiyatçı Goethe, Werter’in intiharı sonucu kendisini yiyip bitiren intihar saplantısından kurtulduğunu söylemektedir. “Goethe, kendi yaşadığı bir aşk hikâyesinden hareketle eserini oluşturmuştur. İçinde bulunduğu psikolojik durumdan kurtulmak için kahramanı Werther’i intihar ettirmiş, bu şekilde kendisini ölümden kurtarmış, fakat bir nesli intihar salgınından kurtaramamıştır” (Gülşen, 2012:1182). Yine yıllar önce Necip Fazıl Kısakürek’in, kahramanı varlık ve yokluk ikilemi içinde çıldıran “Bir Adam Yaratmak” adlı oyunu için “beni delirmekten kurtarmıştır” benzeri bir ifade kullandığını söyleyebiliriz (Güllülü, 1996:20). Bununla ilgili olarak Sert (2004:39)’in aktardığı bir başka örnek şair Sait Faik ile ilgilidir. “Sait Faik’in bilinen

Turkish Studies

hikâyesidir. Bilmeyiz hangi sıkışıklıktandır, 'artık yazmayacağım' der kendi kendine. Söz verir. Bir zaman tutar sözünü. Sonra dayanamaz, tütüncüye koşup, kâğıt kalem alır. Cebindeki çakısıyla yontar kalemi. Öper ve der ki; 'Yazmasam deli olacaktım.'" Aynı şekilde Kertész için yazmak, kendini inşa etmek ve kimliğini ortaya koymakla eşdeğer ölçüdedir. Kadersizlik romanında kimlik, kader, seçim özgürlük temalarını ve bunların olgusal görünürlüklerini sorgulayan yazarın düşüncesinde kadersizlik; -bireysel- kimsizliktir ve kimlik yoksunluğu iradi yokluğun sonucu karşımıza çıkar. Kimliğin inşasında bireysel iradenin tayin edici gücüne öncelik veren Kertész, buna engel olucu her türlü diktatöryal düşüncenin ve mekanizmanın da karşısında tavır alır.

Hayatının kırk yılını Macaristan'da totaliter bir siyasal düzene tanıklık ederek geçiren Kertész'e göre diktatörlükler yalnızca bireysel kimlikleri değil, toplumları da ontolojik doğasından kopartarak bir yıkıma ve kimliksizliğe sürüklemektedir. Bunu; "yalnızca ben bir esir olmadığım, ayrıca yaşadığım toplumun kendisi de esir olduğu için, hiçbir kimlik sorunum yoktu" sözleriyle dile getiren Kertész (1993:43; Basa 2005:21)'in zihnini kurcalayan en önemli sorun, kimlik sorunudur. Holocaust deneyimi sonrasında bunun nedenlerine ilişkin felsefi-sosyolojik sorgulamaları, ilk romanından itibaren yazarın romanlarına hâkim olur. Nobel Ödülü'nü aldığı 2002 yılında Kertész'in edebi kişiliği kadar kamuoyunda en çok tartışılan konu, daha önce de belirttiğimiz gibi onun kendini "Macar" görüp görmediğidir. Macaristan'ın diktatöryal rejimlerinde Macaristan'ı terk etmeyerek bu sisteme düşünce ve kalemiyle direnme cesaretini gösteren Kertész için Yahudilik birincil derecededir. Ancak Kertész'in, 2002 yılındaki Nobel konuşmasının daha ilk açılışında "kendi içimdeki ikiliği eritme ve iki benliği kaynaştırma" çabasına vurgu yapmasını ve 2013 yılında Paris Review dergisine verdiği son söyleşisinde çok iyi Almanca konuştuğu halde söyleşiyi Macarca dilinde yapmayı tercih etmiş olmasını, her iki kimliği sentezleme gayretine örnek olarak gösterebiliriz. Bu gayreti Macar araştırmacı Cohen (2005:27) de "Macaristan'da kalma kararı ve Macarca kullanımı Kertész'in bir Macar olarak kimliğini gösterir. Macaristan, onun seçilmiş evidir" sözleriyle ifade eder. Aynı şekilde 2002'li yıllarda onun Yahudi kimliğine yapılan aşırı vurgu ve Macar kimliğine ilişkin düşünsel mesafesine ilişkin kamuoyunda yer alan sert tavırlarda da zaman içerisinde bir yumuşamanın olduğunu söylemek mümkündür. Peki, Kertész için Yahudilik neyi ifade etmektedir? Ne anlama gelmektedir?

Ritchie Robertson, Alman Edebiyatında Yahudilik Sorunu adlı eserinde Avrupa tarihini ve düşüncesini ele alarak Yahudilik terimiyle neyin kastedildiğini ve hangi kriterlerin bu kimliğin ifadesinde esas alındığı hususuna değinir. Buna göre tarihsel gelişim sürecinde Yahudiliğin tanımlanmasındaki beş ana kriter kullanılmıştır: 1. Yasal kritere göre Yahudi, iki Yahudi'nin çocuğudur veya Yahudi olmayan bir baba ile bir Yahudi annenin çocuğudur veya Museviliği kabul etmiştir; 2. Dini kriter; buna göre bir Yahudi Museviliği benimsemiş, bölünmez bir Tanrıya inanan ve halen Mesih'in gelmesini bekleyen biridir; 3. Irk veya biyoloji kriteri; buna göre Yahudilerin belirli ölçülebilir fiziksel özelliklere sahip olduğuna inanılmaktadır; 4. Kültürel kriter; bunun vasıtasıyla Yahudilik Tanrıya veya aktarılan fiziksel özelliklerle belirli bir ilişki konusu değil, ancak değişen tarihi içerikler ile deneyimlerde kökleşmiş geçici değerlerin bir kesişme noktasıdır; 5. Tepkisellik kriteri; buna göre bir Yahudi, Yahudi olarak görülür ve o da kendisini öyle görür, çünkü Yahudi düşmanları kendisini böyle etiketler. Bu tanım daha sonra içselleşerek, "Yahudilerin kendinden nefreti" (Robertson, 1999:5-8; Akt. Cohen, 2005:28) olgusuna yol açar. Bu kriterlerin birçoğunun ilk romanından itibaren Kertész tarafından sorgulandığını söyleyebiliriz. Bilindiği üzere genel olarak Yahudiliğin tanımlanmasında dini kriter en yaygın kullanılan kriterdir. Fakat Kertész'in romanlarında bu kriterin reddedildiğini görürüz.

Nietzsche'nin de fikirlerinden etkilenecek Auschwitz kampında Tanrı tarafından yalnız bırakıldıklarını her fırsatta dile getiren yazar, karakterleri aracılığıyla bireyin toplumca önceden tanımlanmış-belirlenmiş kimlikle hesaplaşmasını konu edinir. Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanında akrabalarını "gerçek hakiki Yahudiler" olarak tanımlaması, erkek karakterin dini

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

kimlikle mesafesini ortaya koymaktadır. Burada toplumsal uyumsuzluk ve yabancılaşmanın önemli göstergeleri dil ve hayat tarzıdır. Aynı şekilde Kadersizlik romanında Yahudilerin ölümlerinin onuruna okudukları Kaddisch denilen duayı mırıldanan genç karakterin kamptaki diğer Yahudiler gibi duayı tam olarak okuyamaması, bir “Yahudi” olduğu için kampa alınan bu gencin aslında İbranice’yi de bilmiyor olması ve etrafındakilerle Macarca konuşması yine aynı mesafenin bireyce kabulü hakkında ipucu niteliğindedir: “Orada, o gün onların arasında, ara sıra memleketteki zamanlardan tanıdığım aynı huzursuzluğu, aynı kaşınıtı duygusunu, aynı beceriksizliği, bu deneyimi yeniden yaşadım: Sanki kendimle ilgili yolunda olmayan bir şeyler vardı, sanki genel ortamla uyum halinde değildim. Kısacası: Bir şekilde sanki ben bir Yahudiydim ve sonuçta, Yahudiler arasında bir toplama kampında tuhaf bir duyguydu bu bence. (..) Nereli olduğumu öğrenmek istemişlerdi. ‘Macar’ dedim. ‘Macarların da beni kendilerinden biri gibi görmediklerini’ (Kertész, 2003:121,168). Yine Kadersizlik romanında yazar, din kriteri kadar ırk kriterine de vurgu yapar. Ancak romanın genç karakteri, bu farkındalık bilincine Auschwitz’de sahip olur: “Buna rağmen (kamptaki doktor) niçin burada olduğumu öğrenmek istedi ve ben de benim ırkımdan diğerleri için de geçerli olduğu gibi aynı basit nedenden dolayı olduğumu söyledim” (Kertész, 2003:181).

Yahudilerin yaşadıkları hayat tarzları kendilerini ‘Yahudi yapan’ en önemli yapı taşıdır (Erdemir, 2009:38). Bu hususun ele alındığı romanlarda karakterler, akrabalarının ya da yakın çevrelerindeki diğer Yahudilerin hayat tarzlarını da bütünüyle benimsememektedirler. Karakterler, bireysel seçim ya da kabulle birlikte aynı zamanda kendi öznel dünyalarınca belirlenmiş bir Yahudilik kimliğini seçme özgürlüğünü temsil ederler. İnsan, yalnızca seçme özgürlüğüne sahip bir varlık değildir, insan aynı zamanda seçimleri de belirleme özgürlüğüne sahiptir ve sahip olmalıdır. Holocaust temalı sinema filmlerinde olduğu gibi edebiyat metinlerinin de anlatı yapısında ideolojik olarak pek çok kültürel temsil ve öteki kavramına ait sunumları içeren kodları görebilmek mümkündür. Ryan ve Kellner’e (2010:37’den akt. Kırık ve Arvas, 2014:62) göre temsil, insanın kendisi ile dünya arasındaki ve nesnelere dünya arasındaki sınırları çizebilmesine yarar. Temsiller, içinde yer alınan kültürden de devralınır ve içselleştirilerek benliğin bir parçası haline getirilir. Bir kültüre egemen olan temsiller aslında can alıcı politik önem taşırlar. Bu açıdan bakıldığında yine roman karakterleri, “gerçek Yahudi” olarak tanımlanan diğerlerinden sembolik kültür anlamında da bir kimlik farklılığı yaşarlar. Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanında erkek karakter B.’nin “poliş” olan halasını ilk kez “dazlak kafalı bir şekilde aynanın önünde” (Kertész, 2005:30) kırmızı sabahlığıyla gördüğü an hissettiği korku ve sonrasında babasından öğrendiği “Yahudi oluş” a dair kültürel-dini ritüeller, “ben”liğin tanımı ve kimliğin inşasında vazgeçilmez öğelerdir. Ve Yahudiliğin anlamlı tanımı, gerek Kertész’in düşüncesinde gerekse roman karakterlerin öznel dünyasında bireyin seçimine dayalı kriterlere göre belirlenmektedir. Öznel deneyimlerle ve onaylanmış kriterlerce inşa edilen bireysel kimlik, diğer bütün kimlik tanımlarına göre daha birincil önemdedir.

6. SORGULAMALAR III: TOPLUMSAL DÜZEN VE BİREYSEL ÖZGÜRLÜKLER ÜZERİNE

Kertész’in romanlarında savunduğu teze göre mevcut sosyalizasyon pratikleri, bireyi toplumla bütünleştirmeyi amaçlayan ancak gerçeklikte onu kendine yabancılaştırmaktan öteye gidememektedir. Mevcut toplumsal koşullar ile bu koşullara bağlılık durumu ve “rıza dayanan” bir kimlik edinim süreci, ona göre aslında bir bütüncül asimilasyon sürecidir. “Kimlik”leştirme mekanizmaları, benlik yıkımı ile de sonuçlanabilmektedir. Bunun en uç örneğinin görüldüğü toplumlar totaliter sistemlerle yönetilen toplumlardır. Bundan ötürü her fırsatta Kertész, romanlarında ve söyleşilerinde bu konuya ısrarla değinmek çabasıdadır. “Bu zamanı ve bu dünyayı kavramak için Auschwitz’te bulunmak zorunda değildim” diyen Kertész (2005:135) için insanın doğasından giderek koparıldığı modern hayatta çocuk yapmak “varolanla, var olan

koşullarla ve var olan ilişkilerle bütüncül bir asimilasyon'a razı olmak anlamına gelmektedir. "Salıverildiğimiz dünya kirli" olduğu sürece "çocukluk felaket birşeydir" (Kertész, 2010:46).

Totaliter bir sistemde insan olmanın ne anlama geldiğini, insan yaşamının değerini Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanında tartışmaya açan Kertész, kim olduğumuzun başkalarınca ya da başkaları tarafından belirlenen kriterlere göre belirlenmesine karşı çıkar. Bunu romanına "Hayır!" sözcüğü ile başlayarak dile getiren yazar, Kadersizlik romanında işaretini verdiği varoluş, kimlik ve belirleyicileri sorunlarına daha derin bir felsefi temelle yaklaşır. Doğmayacak Çocuk İçin Dua adıyla Türkçe'ye kazandırılan romanın orijinal adı Kaddisch, İbranice'den gelmekte olup "Yahudilerin ölümlerinin onuruna okudukları dua" (Kertész, 2003:139) anlamını taşımaktadır. İlk romanı Kadersizlik'te Kaddisch duasından söz eden yazar, daha sonra ikinci romanına bu adı verir. Kadersizlik romanında Kaddisch'in toplanma kampında Yahudilerce toplu bir şekilde mırıldanarak okunmasını romanında "direnmenin bir türü" olarak aktaran Kertész, bu duaya ikinci romanında metaforik bir anlam yükler. Bu yönüyle ilk romanın devamı niteliğinde olan Doğmayacak Çocuk İçin Dua, totaliter sistemlerde özgür irade-kader-seçim ilişkisi ve kimlik belirlenimine ilişkin felsefi duruşun ve direnmenin öyküsüdür: "Hiçliği, boşluğu, yani içinde bulunduğumuz gerçek durumu görmek zorunda kalmayınız diye söylüyorum, kime hizmet ettiğinizi, sözkonusu egemenlerin, egemenlerin ne gerekli ne de gereksiz olan o egemenlerin söz konusu doğası olmadığını, salt bir karar olduğunu, tek tek yaşamlar içinde varılan ya da varılmayan kararlar sorunu olduğunu göresiniz diye söylüyorum, egemenler ne şeytani ne de anlaşılmazdırlar, ne kılı kırk yararlar ne de korkunç büyüleyicidirler, hayır onlar yalnızca bayağı, cani, aptal ve iki yüzlüdürler" (Kertész, 2005:50-51). Auschwitz'in kucakladığı Batı medeniyetine dair bütün anlamların ya da anlamsızlıkların aslında Dünya genelinde tüm totaliter diktatörlüklerde uygulandığına dikkat çekmek için birçok söyleşisinde "Auschwitz'in her yerde" olduğuna dikkat çeken Kertész, *The Holocaust as Culture* adlı eserinde bu konuya bir kez daha açıklık getirir. Yahudilerin dinlerinden ötürü öldürülmediklerini, herhangi bir din adına da öldürülmediklerini ileri sürerek holocaust'a ilişkin genel açıklamalardan bir ölçüde farklı bir yaklaşım ortaya koyan Kertész'e (1993:28; akt. Basa, 2005:19) göre "onları totalitarizm öldürdü, totaliter devlet, totaliter parti gücü -herhangi bir yıkıcı dinden daha yıkıcı olan- bu canavar, bu salgın, bu istila öldürdü."

Bireyin kimlik sosyalizasyonunda inşacı rol oynayan değerleri ve anlamları sorgulayan yazar, dikkatini özgürlüklere vurgu yapan modernist Avrupa değerlerinin çifte standartlarına yöneltir. Gerçekten de modernite ile birlikte "insanın, doğanın, kendi kendinelik ve doğallığın yerini artık maddenin belirlediği bir değerler sistemi almıştır. İnsan artık bu yoğun modernite içinde giderek doğaya, kendine ve dünyaya yabancılaşan bir varlıktır. Modernizm bir bakıma insanın gerçeğine yabancılaşması demektir" (Gözütok, 2011:1140). Uygur bir toplum olarak kendini tanımlayan Avrupa'da, Bauman'ın (1997:130) deyişiyle "Batı tipi modern toplum, hem çoğu doğal çirkinliğin ve bozukluğun, hem de insanların doğuştan gelen barbarlık ve şiddet eğilimlerinin büyük oranda yok edildiği ya da en azından baskı altına alındığı bir durum olarak" anlaşılmıştır. Ancak "olan" ile "olması gereken" arasındaki derin uçurum, 20. yüzyıla gelindiğinde kendini göstermeye başlamıştır. Savaşlar, soykırım ve katliamlar; bir yandan demokrasi, sekülerizm, özgürlük ve eşitlik gibi meta-anlatılarla donatılan "büyülü bir yaşam"ı bireye vadeden öte yandan da ahlakı buyruk altına almaya çalışan "modern Avrupa değerleri"nin başarısızlığıdır.

Kertész'in temel eleştirisi, yukarıda sözünü ettiğimiz modernitenin ahlaksal değerlerinin paradoksları üzerinedir. Burada örtük bir biçimde yazar tarafından modernitenin iki esas üzerinden değerlendirildiğini söyleyebiliriz: Bir bilim anlayışı olarak modernite ve bir siyaset anlayışı olarak modernite. Öz deyişle Avrupa'nın bilimi/düşüncesi başka siyaseti/yapıp ettikleri daha bir başkadır. Modernite, insanı ve aklı özgürleştirme gerekçesiyle gerçekliğin, -Foucault'nun deyişiyle- baskı altına alınarak farklı aygıtlarla disipline edilmesi işlemidir. Ve bu yönüyle holocaust, tek-tipleştiriciliği/homojenleştiriciliği amaçlayan modernitenin yan etkisi bir başka deyişle

Turkish Studies

“başarıdır” denilebilir. Modernitenin aydınlanma projeksiyonu Şaylan’ın (1999:90) da ifade ettiği gibi hem insanoğlunun büyük başarılarını, özgürleşmesini ama aynı zamanda uygulamada yabancılaştırmasını, baskı altına girmesini simgelemektedir. Avrupa siyaseti, Avrupa kültürü ve Avrupa biliminin iddiaları karşısında Kertész, kaygılı ve eleştireldir. Avrupa medeniyetinin kültürel değerlerinin Auschwitz karşısında suskun kaldığını gizil bir biçimde ele alan yazarın düşüncesinde iki Avrupa görebiliriz: Avrupa siyaseti ve Avrupa kültürü. Kertész’in düşüncesinde Yahudi soykırımı, Avrupa değerler yitiminin-iflasının kanıtıdır diyebiliriz. Avrupa kültürünün kendi içinde hem “barbarlık hem de aynı zamandan bu barbarlığın bir panzehirini” taşıdığını belirten Morin’in (2005:8) tespitlerine benzer şekilde Kertész de karşı-modernlik diyebileceğimiz bir yaklaşımı güderek Avrupa medeniyetinin kendisiyle yüzleşmesi ve yeni bir değerler alanına kavuşması gereği üzerinde ısrarla durur.

Yazarın sosyolojik açıdan baktığımızda üzerinde durduğu kavramlardan biri, “düzen”dir. Bu “düzen”, Kertész’in düşüncesinde (buna düzensizliğin düzeni de diyebiliriz) bireyin öznelliğini tüketmekle kalmayıp, kamu hayatının da her alanına egemen olup kendi ideolojik araçları sayesinde her alana kendini egemen kılan totaliter sistemin düzenidir. Fiyasko’da düzen ile yaşam arasındaki etkileşimin, hatta zaman zaman yaşanan çelişkilerin gündelik yaşam ilişkilerinde, mesleki uğraşlarda vs. gibi yaşamın detaylarındaki görünürlüklerine dikkat çeken Kertész, totaliter düzenin özgürlükleri kısıtlayıcı otoriter yönüne değinir. Roman karakterlerinin mesleklerini sürdürmeyi kabul etmeyerek farklı iş alanlarında uğraş göstermeleri bunu açıkça göstermektedir. Totaliter düzen statükocudur, yaşamın tikelliğini yok edici, sarsıcı bir güçtür. Yazar, bütün gizil ve açık baskı yönetimlerini, insanlığı “insanlıktan çıkarttığı” gerekçesiyle ağır bir dille eleştirir. Bu hususu, Fiyasko ve Doğmayacak Çocuk İçin Dua romanlarında paragraf aralıklarında ve söylenmemişliklerde dile getiren Kertész, her üç romanında insanlığın kendi eliyle (politik sistem ve pratikler, ideolojik aygıtlar vs.) açmış olduğu ruh yaralarına vurgu yapar.

Kertész, her üç romanında okura gizil bir biçimde “toplum acaba bireyi yok etme üzerine mi kendini inşa etmektedir?” sorusunu hatırlatma amacını gütmektedir diyebiliriz. Modernlik (Avrupa merkezli) ya da modernlik pratiği, ona göre beraberinde kategorik eşitsizlikler, bölmelenmişlikler ve toplumsal sefaletleri getirmiştir. Toplumsal var oluş ya da düzen, insan doğasına aykırı toplumsal ilişkileri doğurmaktadır. Bireyi kendine hapseden toplum, özgürleştirici olmak adına tabi kılıcı ve kısıtlayıcı mekanizmaları “meşrulaştırıcı aygıtlar” aracılığıyla devreye sokar. Bu işlerliğin sürekliliği zamanla bireyleri “toplumda bir düzenin olduğu” yanılgısına götürür. Oysa onun için modern dünyanın düzeni, “kötünün her günü büyüdü” (Kertész, 2010:99). Ve oyalayıcı toplumsal mekanizmaların gizil işlevselliği sayesinde totaliter düzen, kendindeki düzensizliği örtbas edebilmektedir. Kertész’in romanlarında gördüğümüz ahlak ve adalete dair sorgulayıcı tavrı bunu açıkça ortaya koymaktadır. Aydınlanma karşıtı düşünceleriyle Rousseau da, “İlimler ve sanatlardaki ilerleme, hakiki saadetimize bir şey ilave etmemiş olduğuna, ahlakımızı bozduğuna, bu yüzden zevkimizi de berbat ettiğine göre” (Çiğdem, 2006:70) şeklinde sarf ettiği sözlerle “modern olma”nın bireye asla özgürlük getirmediğini tam aksine onun “doğal özgürlüğü”nü kısıtlayan bir düzeni getirdiğini ileri sürer. O’na göre aydınlanma, insanın bir nevi doğasına giderek yabancılaştırdığı son tarihsel evrim aşamasıdır. Bu bakış açısının bir benzerini Kertész’in romanlarında gözlemek mümkündür.

Gerçekliğin üzerine iki farklı gerçekliğin daha inşa edildiği (roman içinde roman) Fiyasko’da ve diğer romanlarında doğrudan olmasa da Kertész, adeta parantezler arası boşlukları okurun tamamlamasını ister gibidir. Bütün romanlarında sorguladığı temel soru; ‘gerçek nedir’ sorusudur. Bir diğer soru ise “kim olduğumuz”dur. Yazar, romanlarında toplumsal ve bireysel kimlikleri gündelik hayatın ilişkilerinde yaşanan diyaloglarda, karakterlerin bilişsel dünyasında ve dış-nesnel anlatımlarda bu sorunun okur tarafından farkedilmesini amaçlar gibidir. Buradan yola çıktığımızda yazarın gizil olarak metnin alt yapısında iki temel kavram arasındaki diyalektiği ve

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

aralarındaki organikliği vurgulamayı amaçlamıştır diyebiliriz. Bu kavramları “mensubiyet ve aidiyet” olarak belirtebiliriz. Sosyolojik açıdan baktığımızda romanlarda mensubiyet; ulusal kimlik (Macar olmak), aidiyet ise dini ve etnik kimlik (Yahudilik) ile özdeş kılınmıştır. Daha önceki bölümlerde vurguladığımız gibi yazarın, her üç romanında Macar kimliği karşısında düşünsel açıdan daha mesafeli bir tavır içerisinde olduğunu söyleyebiliriz: “Şimdiye kadar niye hiç Macarca konuşmadığımı öğrenmek istedim ve o da Macarlardan hoşlanmadığı için böyle yaptığını söyledi. Haklı olduğunu kabul etmek zorunda kaldım; Macarlardan hoşlanmak için aslında benim de pek geçerli nedenim yoktu” (Kertész, 2003:189). Açıkça olmasa da dolaylı yoldan aktardığı şekliyle Macar kimliğini, “Yahudi olmak” arzusunun ve de gerçeğinin önünde bağlayıcı bir engel olarak gören Kertész için Yahudilik, bir inanç alanı olmanın ötesinde öncelikle bir ırka ait olmak demektir: “Hiçbir şey dedim, gerçekten hiç bir şey”. Buna rağmen niçin burada (Auschwitz) olduğumu öğrenmek istedi ve ben de ırkımdan diğerleri (Yahudiler) için de geçeli olduğu gibi aynı basit nedenden dolayı olduğunu söyledim” (Kertész, 2003:181). Mensubiyet ile aidiyet varlık alanlarına ilişkin diyalektiğin kurgusal aktarımı, öte yandan yazarın tercihini de açıkça gözler önüne sermektedir. Yazarın dünyasında aidiyet kavramı ve de bireysel kimliğe ilişkin tercihler daima ön planda olup belirleyici niteliklere sahiptir.

SONUÇ

Avrupa edebiyat dünyasında özellikle 1990’lı yıllardan sonra önemli bir yer edinen Macar-Yahudi yazar Imre Kertész’i, “yaşanmış bir hayatı ‘yeniden kendince, kendine göre’ yaşamak için kalemiyle soluk alan bir yazar” olarak tanıtabiliriz. Kertész için yazmak, hem bir kaçış ve direniş hem de bir kurtuluştur. Kertész’in soykırım sonrasında hayatta kalmasını sağlayan tek güç, yazma ve yaratma eylemidir. Kertész’de yaşamın boşluğunu “yazmak” doldurur. Bir şekilde de olsa geçmişin acısını “söz” dindirir. Yaratıcılığını, deneyimlerinin önüne koyan yazar için geçmişten ya da kişisel bellekten alıntılar, pasif bir aktarımın ötesindedir. Romana yansıyan geçmişi ve ona ait seçilmişlikler-alıntılar (yazarlık, Auschwitz, babalık, evlilik vs.) Kertész’in düşünsel uyanışının birer temsilcisi konumundadır. Felsefi-sosyolojik temelleri sorgulanmadan Kertész’in romanlarının anlaşılması ve Avrupa-Macaristan edebiyatındaki yerinin tam anlamıyla belirlenmesi kanımızca pek mümkün değildir.

Kertész’in otobiyografik izler taşıyan ancak bütünüyle otobiyografik roman türüne dâhil edemeyeceğimiz *Kadersizlik*, *Fiyasko* ve *Doğmayacak Çocuk İçin Dua* adlı romanları, kurgu-deneyim ve öz yaşamöyküsü unsurlarından oluşmuş bir metin olma özelliği taşır. Yaşadıkları çağın ve toplumun koşullarına ilişkin bir farkındalık bilinci taşıyan romanlardaki karakterler, sistem tarafından zaman zaman dayatılan nesnel sosyalizasyon koşulları karşısında bir fail olarak direniş geçmektedirler. Karakterlerin bu direnişi, yaşam tarzları ile anlamlı kılma çabaları, aynı zamanda yazarın bakış açısını da simgelemektedir. Yazarın romanlarını, bu yönüyle bildungsroman adını verdiğimiz düşünsel olgunluğa işaret eden roman türüne dâhil edebiliriz. Yüzeysel olarak bakıldığında yazarın romanlarının ana teması Auschwitz toplama kampındaki yaşanmışlıklar ve holocausttur. Auschwitz deneyimi olmasaydı Kertész, yine de yazar olur muydu? Bu soruya ilk anda evet cevabı belki verilebilir. Ancak onu yazar olmaya iten ilk uyanış, Macaristan’daki totaliter sistemin etkilerine ilişkin yaşadığı farkındalıklardır. Bize göre Nazi Almanya’sı-Hitler rejimi ve holocaust sonrasında Macaristan’daki komünist rejimin yaşamında biriktirdiği düşünsel ve duygusal tortular, Kertész’i roman yazmaya iten katalizörler olmuştur. Kertész’in amacı birçok holocaust edebiyatına dâhil edilenler gibi sadece kamp deneyimini yazmak olsaydı, ilk romanı *Kadersizlik*’i yazması yıllarını almayacaktı. Kertész, soykırımın insanlık hali için bir metafor olarak ve özel haliyle de Avrupa medeniyetinin çöküşü olarak kabul edilmesi koşuluyla bir “soykırım yazarı” olduğunu kabul eder. Kertész bu açıdan holocaust edebiyatında müstesna bir konuma sahiptir.

Turkish Studies

Holocaust, salt Yahudilerin üstesinden gelmeye çalıştıkları bir travmaya indirgenemez. Bu yönlü bir bakış, onu sosyolojik/bilimsel anlaşılabilirliğinden uzak kılar. Holocaust, bir travma olmanın da ötesinde bir insanlık trajedisidir. Soykırım, kendinden kurtulabilenlerin dünyasında bedensel ve ruhsal tehditlerden müteşekkil travmatik bir deneyim olarak kalıcı izler bırakır. Soykırım ve sonrasında deneyimlediği değersizleşme ve değersiz kılınmışlık duygusuna ilişkin farkındalık, Kertész'in yazarlığında itici güç olacaktır. Holocaust sonrasında hayatını geçindirmek için ürettiği yazılar ve çevirmenlik sürecinin, Kertész'in felsefi-sosyolojik düşünce dağarcığının gelişmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Fransız ve özellikle Alman edebiyatı ve felsefesinin önde gelen isimlerinden Voltaire, Nietzsche, Flaubert, Dostoyevsky, Kafka ve Camus, Kertész'in olgunlaşma serüveninde etkili olan düşünürlerdir.

Varoluşçu bir felsefeyi benimseyen Kertész'i ilgilendiren temel soru, Yahudi soykırımının nasıl olduğundan ziyade niçin olduğudur. Bir "tanık" rolünde olmak yerine romanlarında "filozofça" bir duruş sergileyen yazarın eleştirel düşüncesinde holocaust ve Auschwitz, "modern" Avrupa'yı simgeler. Holocaust'un düşünsel yıkımı üzerine yeniden bir kimlik edinimini amaçlayan yazara göre modernliğin son hali, hem bilinçlerin hem de kamu yaşamının kriziyle özetlenebilir. Kertész, soykırım ve sonrasında deneyimlenen travmanın dile getirilemeyenlerini romanlarında ele alır ve okuru bu düşünsel yolculukta "aktif" olmaya çağırır.

Auschwitz'i, "marjinal" bir sorun olmaktan çıkartarak "evrensel" bir sorun olarak tanımlama gayreti içerisinde olan yazar, romanlarında bu temel düşüncesini savunmaya devam etmiştir. Avrupa edebiyatında onu postmodern yazar olarak nitelendiren çalışmalar mevcuttur. Ancak sosyolojik açıdan baktığımızda modernizmi ve modernite çağını eleştiren bir düşünürü ya da yazarı, eleştirel duruşu sebebiyle her koşulda postmodern olarak nitelendiremeyiz. İnsanlığın son-modern halini eleştirmesi, Kertész'i postmodern kılmaz. İçinde bulunduğumuz çağın ve rasyonalitenin gücüne dayanarak "tanrısal" bir role soyunmuş modern toplumun ve aygıtının, insana özgürlüğü bahşetmek yerine tam tersine onu doğasından kopartarak nasıl yabancılaştırdığını göstermek isteyen Kertész'i, karşı-modernlik akımına dâhil edebiliriz. İngiliz sosyolog A. Giddens ve Alman sosyolog U. Beck'in düşünsel duruşuna yakın gördüğümüz Kertész'in romanlarını bu bağlamda modernliğin öz-düşünümselliğine yapılmış bir çağrı olarak değerlendirmek mümkündür. Buna göre modernlik, kendini yeniden sorgulamalı, kendinden yeni bir ahlak yasası, yeni bir değerler seti ve yeni bir insan-toplum anlayışı getirmelidir. Bu bağlamda Kertész'in düşünsel dünyasını ve romanlarını, Avrupa kültürünün kendinde taşıdığı "barbarlığı" giderebilecek güçte kültürel panzehirler olarak kabul edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alexander, J. C. (2002). "On the Social Construction of Moral Universals: The 'Holocaust' from War Crime to Trauma Drama", *European Journal of Social Theory*, 5 (1), p.5-85.
- (2004). "Toward a Theory of Cultural Trauma", (Ed. J.C. Alexander&Ron Eyerman), *Cultural Trauma And Collective Identity*, University of California Press. p.1-30.
- (2012). *Trauma: A Social Theory*, Cambridge: Polity Press.
- Aydın, E. (2009). "Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler", *Turkish Studies, Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 4/1-I Winter 2009, www.turkishstudies.net, p.357-370.
- Aytaç, G. (1990). "Modern Alman Edebiyatında Bildungsroman", *Edebiyat Yazıları*, C.I, Gündoğan Yay., Ankara 1990, s.276-282.

- Basa, E. M. (2005). "Imre Kertész and Hungarian Literature", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.11-23.
- Batuk, C. (2008). "Tanrı'nın Asi Çocukları: 'Zalimlik ve Mazlumluk Arasında Şiddet Sarmalındaki Yahudiler", *Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Ocak-Nisan 2008, s.157-187.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve Holocaust*, (Çev. Suha Sertabiboğlu), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Carr, E. H. (1994). *Tarih Nedir?*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ceyhan, N. (2009). "1911-1922 Yılları Türk Hikâyesine Kaynak: Harp", *Turkish Studies*, Volume 4/1-II Winter, p.1807-1822.
- Cohen, S. D. (2005). "Imre Kertész, Jewishness in Hungary, and the Choice of Identity", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.24-37.
- Çelebi, N. (2001/2002). "Kültürel Travma Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 91, Kış 2001/2002, s.344-348.
- Çelik, Y. (2009). "Tarih-Edebiyat İlişkisi Bağlamında Bir Devrin Eleştirel Panoraması: Abdülhamit Düşerken", *Turkish Studies*, Volume 4/1-I Winter, p.295-318.
- Çevik, A. (2005). "Sahnedeki Kültürel Travma: Oyunlarla Yaşayanlar", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 20, s.41-71.
- Çiğdem, A. (2006). *Toplum: Kavram ve Gerçeklik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, H. H. & Güreşir, S. K. (2009). "Yeni Türk Edebiyatı'nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyat", *Turkish Studies*, Volume 4/1-I Winter, p.29-77.
- Eaglestone, R. (2005). "The Aporia and Imre Kertész", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.38-50.
- Erdemir, H. (2009). *Manisa Yahudileri ve Dünyaya Açılmalarına Giriş*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Matbaası.
- Eroğlu, Ç. (2013). "Travma, Korku ve Yazı Arasında: Helene Cixous'un Gizli Melek Başlıklı Yapıtı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53 (2), s.315-325.
- Escarpit, R. (1968). *Edebiyat Sosyolojisi*, (Çev. Ali Türkay Yazıcı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Foucault, M. (2003). *Toplumunu Savunmak Gerekir*, (Çev. Şehsuvar Aktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gözütok, T. (2011). "Modernizmin Kayıp Çocukları", *Turkish Studies, Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, Volume 6/1 Winter 2011, www.turkishstudies.net, p.1138-1149.
- Güllülü, S. (1996). *Sanat ve Toplum*, Erzurum: Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları:174.
- (1988). *Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gülşen, H. (2012). "Mai ve Siyah ve Genç Werther'in Acıları Romanları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and*

- History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter 2012, www.turkishstudies.net, <http://www.turkishstudies.net>, DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.2903, p.1179-1188.
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/875459/Imre-Kertész>/Erişim tarihi: 20.08.2013.
- <http://www.kakanien.ac.at/rez/MBorden1.pdf> /Erişim tarihi: 25.08.2013.
- <http://www.litencyc.com/php/stopies.php?rec=true&UID=119>/Erişim tarihi: 15.05.2013.
- http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2002/bio-bibl.html/Erişim tarihi: 05.06.2013
- <http://www.notosoloji.com/imre-kertesz-her-yer-auschwitz/>Erişim tarihi: 15.05.2013.
- <http://www.theparisreview.org/interviews/6235/the-art-of-fiction-no-220-imre-kertesz/>Erişim tarihi: 25.08.2013.
- İnalçık, H. (2003). Şair ve Patron, Ankara: Doğu-Batı Yayınevi.
- İsmayilov, M. (2015). “Bir Tahayyül Olarak Kültürel Travma ve ‘Soykırım’ Retoriği”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (1), Ocak 2015, s.107-125.
- Karolle, J. (2005). “Imre Kertész’s Fatelessness as Historical Fiction”, *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.89-96.
- Kefeli, E. (2009). “Coğrafya Merkezli Okuma”, *Turkish Studies*, Volume 4/1-I Winter, p.423-433.
- Kertész, I. (2002). “Heureka!”, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2002/kertesz-lecture-e.html /Erişim Tarihi: 20.03.2015.
- (2003). *Kadersizlik*, İstanbul: Can Yayınları.
- (2005). *Doğmayacak Çocuk İçin Dua*, (Çev. Ayşe Selen), İstanbul: Can Yayınları.
- (2010). *Dosya K.*, (Çev. Gün Benderli), İstanbul: Can Yayınları.
- (2012). *Fiyasko*, İstanbul: Can Yayınları.
- (2013). “Ich war ein Holocaust-Clown” (von Iris Radisch), <http://www.zeit.de/2013/38/imre-kertesz-bilanz/> Erişim Tarihi: 21.03.2015.
- Kırık, A. M. & Arvas, N. (2014). “Sömürgecilik ve Irkçılık Olgusu Bağlamında Piyanist filminin Göstergibilimsel Analizi”, *E-Journal of Intermedia*, 1 (1), s.46-65.
- Koltai, K. (2005). “Imre Kertész’s Fatelessness and the Myth about Auschwitz in Hungary”, *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.125-137.
- Kriwaczek, P. (2007). *Yahudi Medeniyeti*, (Çev. Ayşe Belma Denhi), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Lash, S. (1994). “Modernite mi, Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi”, *Modernite Versus Postmodernite*, (Der. Mehmet Küçük), Ankara: Vadi Yayınları, s.47-72.
- Marsovszky, M. (2005). “Imre Kertész and Hungary Today”, *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.148-161.

- McCarthy, J. (2005). "İlk Kan", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19, 2005/2, s.341-356.
- Molnár, S. (2005). "Imre Kertész's Aesthetics of the Holocaust", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.162-170.
- Morin, E. (2005). "Söyleşi: Avrupa Birliği'nin Açık Bir Ahlakı, Dinamik Bir Dini Henüz Oluşmadı", *İktisat İşletme ve Finans*, 20. Yıl, Eylül 2005, s.5-12.
- Narlı, M. (2009). "Otobiyografi ve Roman/Otobiyografik Roman", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/1-I Winter 2009, p.901-909.
- Ogan, A. P. (2006). Imre Kertész, A biographical Essay, (January 3, 2006) /thenovelclub.org/papers/kertesz0106.doc /Erişim tarihi: 20.05.2013.
- Özdemirci, A. (2011). *Türkiye'de Modernizm, Yönetim ve Ayrımcılık, Ayrımcılığın Türk Çalışma Hayatına Yansımaları*, Nobel Yay, 2011.
- Paz, O. (1994). "Şiir ve Modernite", *Modernite Versus Postmodernite*, (Der. Mehmet Küçük), Ankara: Vadi Yayınları, s.88-103.
- Sayar, S. (2000). "Yahudi Karakteri (Tarihi ve Sosyo-Psikolojik Bir Yaklaşım)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Sayı:9, Cilt:9, s.307-324.
- Sert, İ. (2004). "Hayatın Edebiyatı-Edebiyatın Hayatı", *Hece Dergisi*, Yıl:8, Sayı:90/91/92, s.35-43.
- Şaylan, G. (1999). *Postmodernizm*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tolstoy, L. (2005). *Savaş ve Barış*, (Çev. Nurettin Bahar), İstanbul: İskele Yayıncılık.
- Uzun, G. S. (2014). "A Shawl To Remember: Cynthia Ozick's Narrative Against For Getting In The Shawl", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, s.41-53.
- Várnai, P. (2005). "Holocaust Literature and Imre Kertész", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.247-257.
- Vasvári, L. O. (2005). "The Novelness of Imre Kertész's Sorstalanság (Fatelessness)", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.258-270.
- Young, J. (2005). "The Media and Imre Kertész's Nobel Prize in Literature", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.271-285.
- Yüksel, M. (2006). "Modernleşme, Toplumsal Yaşamın Hukuksallaşması ve Etik", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 23, Yaz-Güz 2006, s.217-232.
- (2014). "Hukuk Kültürü Kavramına Sosyolojik Bir Bakış", *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi (HFSA)*, İstanbul Barosu Yayınları, 26. Kitap, (Haz. Hayrettin Ökçesiz, Gülriiz Uygur, Saim Üye), İstanbul, s.491-508.
- Zepetnek, S. T. (2005). "Imre Kertész's Nobel Prize in Literature and the Print Media", *Imre Kertész and Holocaust Literature*, (Ed. Louise O. Vasvári & Steven Tötösy de Zepetnek), West Lafayette/India: Purdue University Press, p.232-246.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Erdoğan, T., (2016). “Imre Kertész’in Düşünce Dünyası, Romanları ve Holocaust / Imre Kertész’s World of Thought, His Novels and the Holocaust”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/2 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9190>, p. 403-434.